

Zasnova predšolske vzgoje v vrtcih

Ljubica Marjanovič Umek, Urška Fekonja Peklaj, Andreja Hočevar in Jurka Lepičnik
Vodopivec

V celotnem besedilu velja moška oblika zapisa za oba spola.

1 Razvoj predšolske vzgoje v Sloveniji

V 19. stoletju so na območju Slovenije delovale različne oblike varstva predšolskih otrok, kot npr. otroška zavetišča in otroška zabavišča,¹ ki so jih ustanovljale in financirale dobrodelne in cerkvene organizacije. Leta 1869 je *Zakon o javni šoli* določil, da se lahko otroška zavetišča in zabavišča, ki so postala skrb države in občin, in so bila organizirana zgolj v večjih mestih in industrijskih krajih, priključijo osnovni šoli. Namenjena so bila starejšim predšolskim otrokom zaposlenih staršev. Po drugi svetovni vojni je predšolska vzgoja postala vse bolj prepoznavni sestavni del družbenega, socialnega, zdravstvenega in vzgojnega varstva otrok. Vrtce, ki so se najprej imenovali “dom igre in dela”, je urejala posebna zvezna *Uredba o ustanavljanju dečjih jasli in otroških vrtcev*. V petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja je bila zaradi hitrega porasta deleža zaposlenih žensk prepoznana potreba po večjem vključevanju otrok v vrtce. Vrtce,² ki jih je urejal *Splošni zakon o šolstvu* (1958), so ustanovljali občinski odbori, stanovanjske skupnosti, gospodarske in družbene organizacije. Za razvoj predšolske vzgoje so bila pomembna tudi šestdeseta in sedemdeseta leta 20. stoletja: leta 1968 je bila ustanovljena Skupnost otroškega varstva Slovenije, ki je usmerjala in spremljala razvoj vrtcev, leta 1971 so vrtci dobili prvi samostojni zakon, imenovan *Zakon o vzgojno-varstvenih dejavnostih za predšolske otroke*. Mreža vrtcev se je hitro širila, tudi ob podpori samoprispevkov državljanov in državljanek, in leta 1979 je bil sprejet tudi prvi nacionalni program za vrtce (*Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok*). Vrtci so dobili nov zakon, ki je predšolsko vzgojo prepoznal kot del celotnega vzgojno-izobraževalnega sistema leta 1980 (*Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok*). Zakon je med drugim opredelil, da vzgojnovarstveno delo poteka v različnih starostnih skupinah otrok in v povezavi z

¹ Prvo otroško zavetišče je bilo v Ljubljani odprto leta 1834.

² Takrat so se imenovali vzgojno-varstvene organizacije.

osnovnošolskim zakonom določil tudi obvezno malo šolo v zadnjem letu pred vstopom v šolo. Sledila je tudi priprava *Vzgojnega programa priprave otrok na osnovno šolo* (1981).³ Po osamosvojitvi Slovenije in oblikovanju prve slovenske vlade so bili vrtci najprej umeščeni pod Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo, nato pa leta 1992 pod Ministrstvo za zdravje, družino in socialne zadeve. V ozadju odločanja o umeščenosti vrtcev pod okrilje posameznih resorjev so potekale strokovne razprave o morebitni delitvi vrtcev na varstvene in edukacijske, ki pa so se zaključile z odločitvijo, da se ohrani skupni vrtec. Predšolska vzgoja je bila vključena v Ministrstvo za šolstvo in šport (leta 1993), kjer se je takrat načrtovala in nato pričela pripravljati reforma celotnega sistema vzgoje in izobraževanja. Konceptualne, sistemske in vsebinske rešitve, ki so bile opredeljene v *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju* (1995), *Zakonu o vrtcih* (1996), *Kurikulu za vrtce* (1999), so vzpostavile skupni vrtec, ki ima notranjo sistemsko in vsebinsko členitev na dve starostni obdobji, sicer pa ohranja specifičnosti predšolske vzgoje in je hkrati smiselno povezan z osnovnošolskim izobraževanjem.

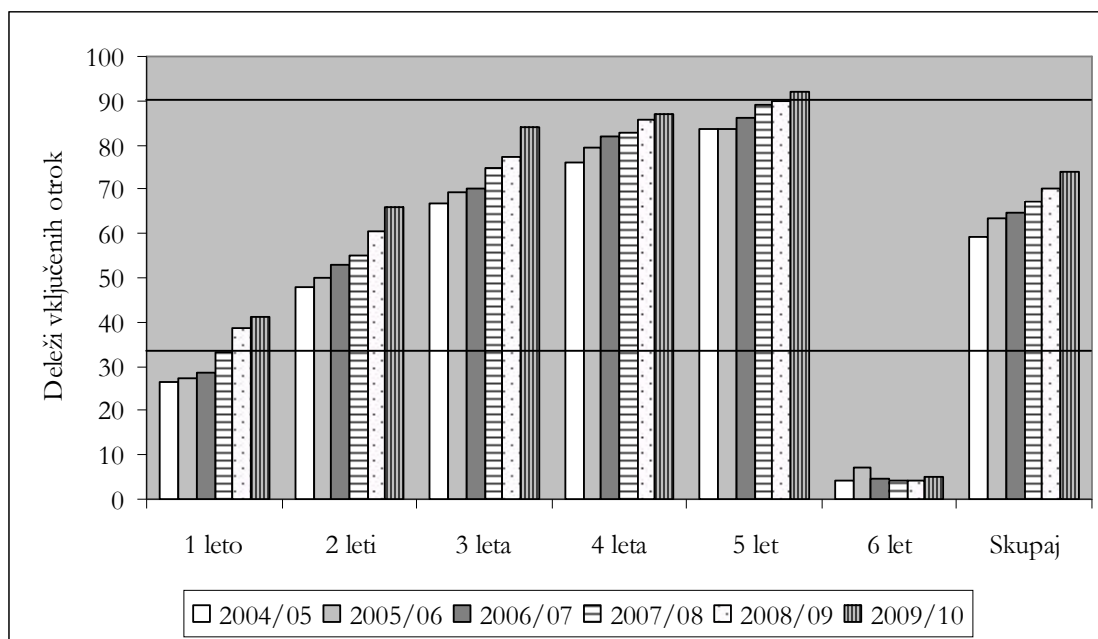
2 Ključni razlogi za spreminjanje

2.1 Vključenost otrok v vrtce

V Sloveniji, podobno kot v večini evropskih držav, deleži v vrtce vključenih otrok vseh starosti v zadnjem desetletju narašča. Med ključne pokazatelje učinkovitosti sistema predšolske vzgoje v posamezni državi sodijo deleži v vrtce vključenih predšolskih otrok, ujemanje med deleži v vrtce vključenih otrok in deleži zaposlenih mam predšolskih otrok ter fleksibilnost in kakovost vrtca.⁴

³ Več v: Dolanc, 1970; Pavlič, 1984.

⁴ NICHD Early Child Care Research Network, 1996; 1999; *Starting strong II. Early childhood education and care*, 2006.

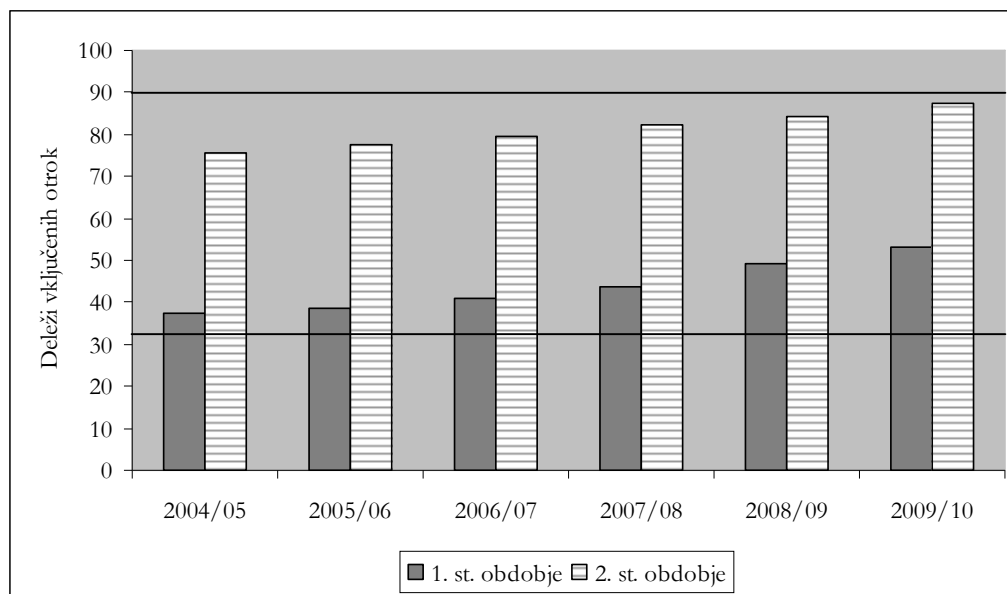
Slika 1: Deleži otrok, starih od 1 do 6 let, vključenih v slovenske vrtnice, v obdobju od šolskega leta 2004/05 do 2009/10.⁵

Opomba: Z vodoravnima črtama sta označeni priporočili Sveta ministrov v Barceloni o vključenosti otrok, starih do 3. leta (33 % otrok) in od 3. leta do vstopa v šolo (90 % otrok) v vrtec v letu 2010.⁶

Kot je razvidno s slike 1 so se v Sloveniji v zadnjih petih letih povečali deleži otrok, vključenih v vrtec, v vseh starostnih skupinah. V šolskem letu 2004/05 je bilo v slovenske vrtnice v povprečju vključenih 59,4 % otrok, in sicer 26,5 % enoletnih, 48 % dveletnih, 66,8 % triletnih, 75,9 % štiriletnih, 83,8 % petletnih in 4,3 % šestletnih otrok. V šolskem letu 2009/10 pa je bilo v vrtec v povprečju vključenih 73,9 % otrok, in sicer 41 % enoletnih, 66 % dveletnih, 84 % triletnih, 87 % štiriletnih, 92 % petletnih in 5 % šestletnih otrok .

⁵ Statistične informacije. *Izobraževanje*, 2005; 2006; 2007; 2008; 2009; 2010.

⁶ Sklepi predsedstva Evropskega sveta sprejeti v Barceloni 15. in 16. marca, 2002.

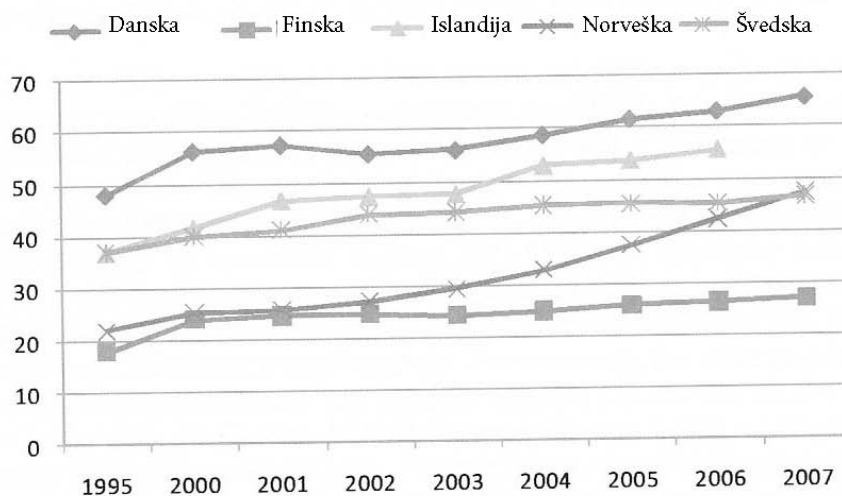

Slika 2: Deleži otrok prvega in drugega starostnega obdobja, vključenih v slovenske vrtnice, v obdobju od šolskega leta 2004/05 do 2009/10.⁷

Opomba: glej Sliko 1.

V šolskem letu 2009/10 je bilo v vrtec vključenih 53,3 % otrok prvega starostnega obdobja, 33 % delež vključenosti v vrtec za otroke prvega starostnega obdobja, ki ga za leto 2010 priporoča Evropski svet, pa je bil presežen že v šolskem letu 2004/05. V šolskem letu 2009/10 je bilo v vrtec vključenih 87,5 % otrok drugega starostnega obdobja, kar pomeni, da se delež približuje 90 % vključenosti, ki jo za leto 2010 priporoča Evropski svet.

⁷ Statistične informacije. Izobraževanje, 2005; 2006; 2007; 2008; 2009; 2010.

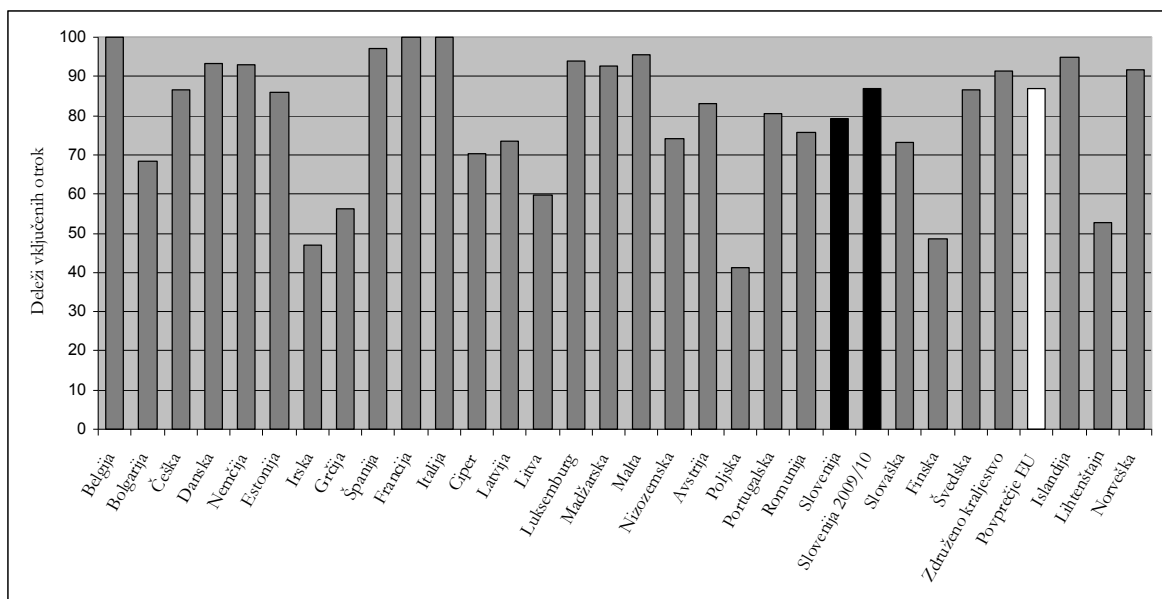

Slika 3. Naraščanje deležev vključenih otrok, starih do treh let, v vrtec v Nordijskih državah od leta 1995 do 2007.⁸

Podobno kot velja v Sloveniji, je tudi v nordijskih državah, ki imajo s Slovenijo najbolj primerljivo organizirano predšolsko vzgojo v vrtcih, opazen stalen porast deleža otrok, starih do treh let, vključenih v vrtec. Izmed nordijskih držav ima Danska v vseh letih najvišji delež otrok, starih do treh let, vključenih v vrtec. Najvišji porast v deležu vključenih otrok je bil med letoma 1995 in 2007 na Norveškem.

Primerjave o deležih v vrtece vključenih otrok med državami so najpogosteje narejene pri otrocih, starih štiri leta. Na ta način se v primerjavah uspe izogniti morebitnim napakam, ki bi nastale zaradi delitve vrtcev na varstvene in edukacijske oziroma napakam, ki bi nastale zaradi različne starosti, pri kateri se v različnih državah otroci vključujejo v šolo.

⁸ OECD Family database, 2010.

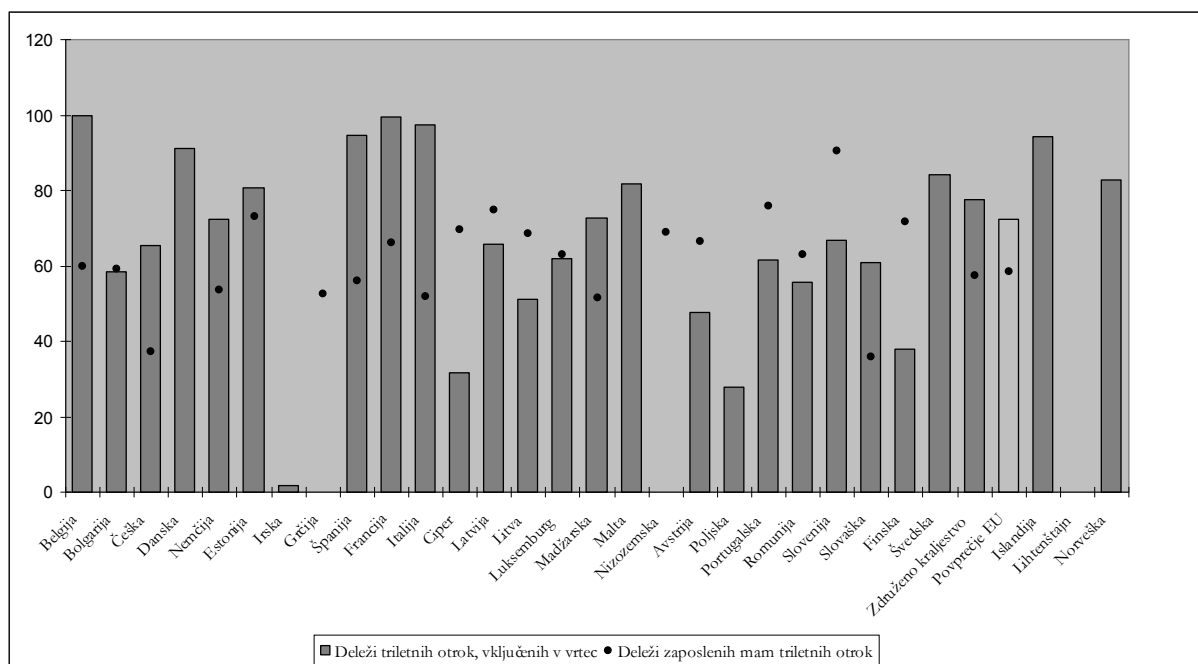
Slika 4: Deleži otrok, ki so dopolnili četrto leto starosti, vključenih v vrtec ali šolo, v 27 državah Evropske unije (EU) in evropskega gospodarskega prostora (EGP) v šolskem letu 2005/06.⁹

Opomba: za Slovenijo je prikazan tudi delež štiriletnih otrok, vključenih v vrtec v šolskem letu 2009/10.

Med državami EU in EGP gre za relativno velike razlike v deležih vključenih štiriletnih otrok v vrtec ali šolo. V šolskem letu 2005/06 je v nekaterih državah (npr. Belgija, Francija, Italija, Islandija, Španija, Danska, Malta) delež že presegel 90 %, medtem ko je delež v nekaterih drugih državah (npr. Irska, Grčija, Poljska, Lihtenštajn) precej pod povprečjem EU. V Sloveniji je bilo v šolskem letu 2005/06 79,3 % štiriletnih otrok, vključenih v vrtec, torej nekoliko pod povprečjem držav EU, v obdobju med leti 2005/06 in 2009/10 pa se je delež postopoma povečeval in v šolskem letu 2009/10 dosegel 87 %.¹⁰

⁹ Key data on education in Europe, 2009.

¹⁰ Statistične informacije, 2005; 2006; 2007; 2008; 2009; 2010.

Slika 5: Deleži otrok, ki so dopolnili tretje leto starosti, vključenih v vrtec in deleži zaposlenosti mam enako starih otrok v državah EU in EGP.¹¹

Med prikazanimi državami EU in EGP so precejšnje razlike v deležih triletnih otrok, vključenih v vrtec in stopnji zaposlenosti mam enako starih otrok. V nekaterih državah je stopnja zaposlenosti mam triletnih otrok nižja od vključenosti enako starih otrok v vrtec (npr. Češka, Španija, Italija, Francija, Slovaška), v drugih je razmerje precej manj ugodno (npr. Ciper, Finska, Slovenija, Avstrija). V Sloveniji je razlika med stopnjo zaposlenosti mam triletnih otrok in stopnjo vključenih triletnikov v vrtece med najvišjimi, kar pomeni, da je delež zaposlenih mam precej višji od deleža triletnih otrok, vključenih v vrtec.

¹¹ *Early childhood education and care in Europe: Tackling social and cultural inequalities*, 2009. Podatki o deležih triletnih otrok, vključenih v vrtec, veljajo za šolsko leto 2004/05, podatki o zaposlenosti mam pa za leto 2005.

Preglednica 1: Deleži malčkov, starih do tri leta, vključenih v vrtec, glede na izobrazbo mame.¹²

	<i>Izobrazba mame</i>		
	<i>nizka</i>	<i>srednja</i>	<i>visoka</i>
Belgija	25	40	48
Bolgarija	-	-	-
Češka	0	1	5
Danska	75	72	70
Nemčija	15	12	25
Estonija	3	17	13
Irska	9	7	24
Grčija	0	7	19
Španija	28	39	44
Francija	17	30	48
Italija	19	27	35
Ciper	18	15	18
Latvija	5	13	20
Litva	7	9	14
Luksemburg	18	27	36
Madžarska	3	9	6
Malta	-	-	-
Nizozemska	16	37	59
Avstrija	5	3	14
Poljska	1	1	8
Portugalska	19	37	36
Romunija	-	-	-
Slovenija 1	17	24	28
Slovenija 2	35	52	55
Slovaška	0	2	5
Finska	22	22	25
Švedska	52	56	47
Združeno kraljestvo	13	30	39
Norveška	-	-	-

Opomba: nizka stopnja izobrazbe mame pomeni izobrazbo, nižjo od srednješolske; srednja stopnja izobrazbe mame pomeni srednješolsko izobrazbo; visoka stopnja izobrazbe mame pomeni izobrazbo, višjo od srednješolske; - ... ni podatka za posamezno državo.

¹² Podatki za Slovenijo 1 in vse ostale države so za leto 2005. Podatki za Slovenija 2 so posebej izračunani iz evropske statistične baze *The European Union statistics on income and living conditions (EU – SLIC)* (2008) za šolsko leto 2007/08.

Podlesek, Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj, 2010; *Working for inclusion: an overview of European Union early years services and their workforce. Briefing on the Working for Inclusion research findings*, 2010.

Iz preglednice 1 je razvidno, da se države EU precej razlikujejo v deležih malčkov različno izobraženih mam, ki so vključeni v vrtec. Na Danskem, Švedskem in Finskem so razlike med deleži v vrtce vključenih malčkov, ki imajo mame z nizko in visoko stopnjo izobrazbo, majhne. Npr. na Danskem so deleži v vrtce vključenih malčkov glede na stopnjo izobrazbo mame 75 : 72 : 70, pri čemer je delež vključenih malčkov, ki imajo mame z nizko izobrazbo celo nekoliko višji od deležev malčkov, katerih mame imajo srednjo oziroma visoko stopnjo izobrazbe. Gre za države, ki imajo bolj pravični sistem predšolske vzgoje v vrtcih kot tiste države, v katerih so razmerja obratna oziroma so razlike velike in to v prid vključenosti malčkov mam z visoko izobrazbo. Med slednje sodijo npr. Nizozemska in Združeno kraljestvo, kjer je razmerje med vključenostjo malčkov mam z visoko in mam z nizko izobrazbo 3 : 1. V Sloveniji (v šolskem letu 2007/08) je bil delež malčkov, vključenih v vrtec, katerih mame imajo nizko izobrazbo, za 20 % nižji od deleža malčkov mam z visoko izobrazbo; leta 2005 pa je bil ob sicer precej nižjem splošnem deležu vključenih malčkov v vrtec v primerjavi z šolskim letom 2007/08, delež malčkov, vključenih v vrtce, katerih mame imajo nizko izobrazbo za 11 % nižji od deleža malčkov mam z visoko izobrazbo.

Analiza statističnih podatkov,¹³ zbranih v bazi *EU-SILC*, ki je bila narejena v letu 2010 med drugim kaže:

- Razmerja med deleži otrok, starih od tri do šest let, vključenih v vrtec, glede na izobrazbo mame so 82 : 86 : 91. To pomeni, da sta razliki v deležih v vrtce vključenih starejših predšolskih otrok glede na izobrazbo njihovih mam nekoliko nižji kot pri malčkih (glej preglednico 1).
- Razmerja med deleži malčkov (59 : 45 : 38) in otrok, starih od tri do šest let (18 : 13 : 8), ki so doma pri starših ali starih starših so glede na izobrazbo mame obratna kot pri malčkih/otrocih vključenih v vrtec. Doma pri starših ali starih starših so deleži malčkov/otrok mam z nizko izobrazbo višji kot deleži malčkov/otrok mam s srednjo in visoko izobrazbo.
- Deleži malčkov/otrok, ki niso vključeni v vrtec in tudi niso doma pri starših oziroma starih starših so nizki ne glede na izobrazbo njihovih mam. Razmerja

¹³ Podlessek, Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj, 2010.

med deleži za malčke so 6 : 3 : 7; za predšolske otroke pa 0 : 0,5 : 1.

2. 2 Koncepti otroštva in predšolske vzgoje

Konec devetdesetih let prejšnjega stoletja so postmodernistični koncepti o otroštvu in predšolski vzgoji,¹⁴ ki so osnovani na meddisciplinarnem povezovanju znanja o zgodnjem razvoju in učenju otrok, prinesli nekatere pomembne novosti. Naj izpostavimo le nekatere:

- dojenčki, malčki in otroci v zgodnjem otroštvu so miselno, govorno in socialno bolj kompetentni kot to določajo razvojni mejniki zrelosti, ki so izpeljani iz biologističnih teorij;
- v otrokovem zgodnjem razvoju igra pomembno vlogo govor in drugi znakovni sistemi, ki so kulturno posredovani: pomembno je torej bogato simbolno okolje in kakovostne socialne interakcije;
- prepoznani so pozitivni učinki zgodnjega učenja in poučevanja: gre za premik od konstruktivizma k socialnemu konstruktivizmu, za učenje ob pomoči kompetentnega posameznika (območje bližnjega razvoja), sodelovalno učenje, formalno poučevanje;
- individualne razlike v razvoju in učenju dojenčkov, malčkov in otrok v zgodnjem otroštvu, zlasti tiste, ki so povezane z različnimi dejavniki okolja, kot so socialnoekonomski in kulturni status staršev otrok, jezikovni kodi, ki jih rabijo starši, je moč v veliki meri preseči s kakovostnimi predšolskimi (tudi kompenzatornimi) programi.

2. 3 Izsledki novejših evalvacijskih in drugih raziskav o predšolski vzgoji v vrtcih

Rezultati več tujih raziskav,¹⁵ v katerih so avtorice in avtorji preučevali učinek vrta na otrokov aktualni in kasnejši razvoj, učenje in uspešnost v šoli ter pri tem upoštevali tudi pomen različnih dejavnikov kot so npr. starost otroka ob vstopu v vrtec, vrsto in trajanje

¹⁴ Več v: npr. Olson in Torrance, ur., 1996.

¹⁵ Npr. Andersson, 1992; Burchinal, Roberts, Riggins, Zeisel, Neebe in Bryant, 2000; Lamb, 1997; Lazarus, 1991; Loeb, Fuller, Kagan in Carrol, 2004; *NICHD Early Child Care Research Network*, 2000.

programov, kakovost vrtca in družinskega okolja, so pokazali, da vključenost otroka v vrtec sama po sebi nima negativnega učinka na nobeno od preučevanih področij otrokovega razvoja (npr. govorni, socialni, čustveni razvoj), ima pa pozitiven učinek na nekatera področja otrokovega razvoja in učenje, zlasti v povezavi z izobrazbo otrokovih staršev in kakovostjo dela v vrtcu. Raziskovalci so ugotovili, da je prav za malčke in otroke, ki prihajajo iz manj spodbudnega družinskega okolja pomembno, da se čim mlajši vključijo v vrtec, ki je visokokakovosten in zanje lahko deluje kot varovalni dejavnik npr. v otrokovem govornem razvoju, pripravljenosti za šolo in kasnejši akademski uspešnosti. V Sloveniji je bilo po uveljavitvi *Zakona o vrtcih* (1996) in *Kurikula za vrtce* (1999) opravljenih več raziskav, ki v veliki meri podpirajo ugotovitve tujih avtorjev. Izsledki slovenske vzdolžne raziskave¹⁶ o vplivu vrtca na otrokov razvoj in učenje so pokazali, da gre za nekatere pomembne učinke vrtca na otrokov socialni in govorni razvoj ter pripravljenost za šolo. Otroke, ki so v vrtec vstopili pri približno enem letu starosti, so njihovi starši in vzgojitelji ocenili kot bolj družabne in z več močne volje kot otroke, ki so v vrtec vstopili kasneje, pri približno treh letih starosti. Čeprav vrtec sam po sebi ni imel pomembnega učinka na govorni razvoj otrok in njihovo kasnejšo pripravljenost za šolo, pa je zgodnja vključenost malčkov, pri približno enem letu starosti, v vrtec, ki je bil hkrati tudi visokokakovosten, deloval kot varovalni dejavnik govornega razvoja in pripravljenosti za šolo za otroke staršev z nizko izobrazbo. Pozitiven učinek vrtca ni bil prepoznaven zgolj na področju pragmatične zmožnosti otrok, katerih mame so imele nizko izobrazbo. Avtorice raziskave opozarjajo, da gre v vrtcu, zlasti v oddelkih prve starostne skupine, za nekatere ne dovolj izkoriščene možnosti, ki jih različne dejavnosti v vrtcu ponujajo za razvoj malčkove/otrokove pragmatične zmožnosti. Izsledki evalvacijske študije¹⁷ o tem, kako vzgojitelji rabijo govor v socialnih interakcijah z otroki in spodbujajo govorni razvoj otrok so pokazali, da so se vzgojitelji, ki so delali na podlagi *Kurikula za vrtce*, ki posebej poudarja vlogo rabe govora pri vseh dejavnostih v vrtcu, samo deloma razlikovali od vzgojiteljev, ki so delali na podlagi *Vzgojnega programa za vzgojo in varstvo predšolskih otrok*. Pogosteje kot njihovi kolegi so uporabljali govor v različnih govornih funkcijah pri različnih dejavnostih v vrtcu (npr. pri rutinskih

¹⁶ Več v: Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj, 2008; Zupančič in Kavčič, 2007.

¹⁷ Marjanovič Umek, Zupančič, Fekonja in Kavčič, 2003.

dejavnostih so rabili govor v poučevalni in socialnočustveni funkciji, podobno kot pri načrtovanih dejavnostih), so pa tako eni kot drugi najpogosteje rabili regulativno funkcijo govora. Avtorice zaključujejo, da so načini sporazumevanja vzgojiteljev z otroki pod močnim vplivom implicitnih teorij in, da je zato proces spreminjanja počasen, povezan tudi z njihovim znanjem o zgodnjem govornem razvoju in ne zgolj z zapisanimi cilji oziroma vsebinami v kurikularnih dokumentih. Rezultati raziskave o mnenju slovenskih vzgojiteljev¹⁸ o vlogi, nalogah in ciljnih vrtca in predšolskega kurikula so pokazali, da vzgojitelji razumejo vrtec predvsem kot prostor vzgoje in izobraževanja in ne zgolj kot družbeno dejavnost, ki bi bila podrejena zunanjim zahtevam (npr. kot pripravi otrok na šolo ali varstvu zaradi zaposlenosti staršev). Najpomembnejše naloge vrtca so po njihovem mnenju vzgoja otrok k samostojnosti, pomoč staršem pri vzgoji ter zagotavljanje otrokom priložnosti za igro in druženje z vrstniki; posebej tudi izpostavljajo nekatere cilje kurikula, kot so spodbujanje otrokovega zaupanja vase, samostojnosti pri izbiri in odločanju ter strpnosti in spoštovanja do drugih. Večina vzgojiteljev tudi meni, da je strokovna usposobljenost najpomembnejša determinanta uspešnega opravljanja njihovega poklica.

2.4 Dosedanje konceptualne in zakonske rešitve

Z *Zakonom o vrtcih*, ki je bil sprejet leta 1996, so bili v Republiki Sloveniji prvič zakonsko določeni ključni normativi, pomembni za zagotavljanje kakovostne predšolske vzgoje v vrtcu (npr. število otrok v oddelku, razmerje med številom otrok in odraslih v oddelku, stopnja izobrazbe vzgojitelja in pomočnika vzgojitelja ...). Pri njihovem oblikovanju je zakonodajalec v veliki meri upošteval izhodišča, opredeljena v *Beli knjigi* iz leta 1995. Učinek zakona, ki je sicer tudi pri določanju različnih vrtčevskih programov sledil konceptualnim izhodiščem, pa ni v zadostni meri dosegel operativne ravni pri oblikovanju novih in različnih vrtčevskih programov, kot sta npr. krajši in poldnevni program. Da je navedenih programov malo in, da je delež otrok, vključenih v poldnevne in krajše programe nizek, je razvidno tudi iz statističnih podatkov.¹⁹ Možni razlogi za majhno pluralizacijo na ravni vrtčevskih programov so lahko ne dovolj dodelane in

¹⁸ Turnšek, 2002.

¹⁹ Več v poglavju 4.1.

zanimive sistemske in kurikularne rešitve, premajhna informiranost staršev o krajšem programu, potrebe staršev, ki so zlasti z vidika trajanja delovne obveznosti neujemajoče z dolžino programa.

S spremembami in dopolnitvami *Zakona o vrtcih* in pravilnikov s področja predšolske vzgoje so bile v letih od 1996 do 2010 uveljavljene nekatere spremembe, ki vzpostavljajo manj ugodne pogoje za izvajanje kakovostne predšolske vzgoje v vrtcih. Gre za naslednje spremembe: uveljavitev t. i. fleksibilnega normativa o številu otrok v oddelku, ki dovoljuje zvišanje števila otrok v oddelkih prvega in drugega starostnega obdobja za dva otroka na oddelek,²⁰ drugačno opredelitev sočasne prisotnosti strokovnih delavcev v oddelku, ki izključuje možnost sočasne prisotnosti v času počitka otrok,²¹ določitev, da število oddelkov v stavbi vrtca ni omejeno²² in spremembe normativa glede velikosti notranje igralne površine v vrtcu na otroka, ki še vedno ne dosega načrtovanih 3 m² notranje površine na otroka.²³ Uveljavljena je bila tudi »nova oblika« predšolske vzgoje, to je varuh predšolskih otrok na domu.²⁴ S to dejavnostjo, ki otrokom ne zagotavlja vključitev v vrtčevske programe, je ministrstvo verjetno želelo urediti status dejavnosti, ki jo opravljajo neregistrirane varuhinje predšolskih otrok na sivem trgu. Otroci, ki se varujejo na domu varuhinje, niso deležni izvajanja vrtčevskega kurikula.²⁵

²⁰ *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih*, 2003.

²¹ *Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje*, 2009; *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih*, 2003; *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih*, 2008.

²² *Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca*, 2010.

²³ *Pravilnik o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca*, 2000; *Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca*, 2005; *Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca*, 2008; *Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca*, 2010.

²⁴ *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih*, 2008.

²⁵ Hočevar, 2009.

3 Načela in cilji predšolske vzgoje v vrtcih

Ključna načela predšolske vzgoje v vrtcih so usklajena s splošnimi načeli celotne vzgoje in izobraževanja.

Načelo demokratičnosti in pluralizma

Država mora vsem staršem zagotoviti možnosti, da svoje otroke vključijo v enega od programov predšolske vzgoje v javnih vrtcih. Starši imajo pravico za svojega otroka izbrati program, ki je v skladu z njihovimi in otrokovimi interesi in potrebami.

Načelo enakih možnosti, upoštevanja različnosti med otroki in priznavanja pravice do izbire in drugačnosti

Vsem otrokom je treba zagotoviti možnosti za optimalen razvoj in pri tem upoštevati značilnosti starostnega obdobja, individualne razlike v razvoju med enako ali podobno starimi otroki, razlike med deklicami in dečki ter razlike med otroki, ki so povezane z njihovim socialno - kulturnim in jezikovnim okoljem.

Načelo vključujoče obravnave otrok iz različnih robnih skupin

Vrtec ustvarja možnosti za zmanjševanje neugodnih dejavnikov okolja, ki so povezani z otrokovim razvojem in učenjem. V ta namen uveljavlja sistemske in institucionalne politike in ukrepe (gre za politike pozitivne diskriminacije) ter diferencirane vzgojno-izobraževalne pristope, s katerimi zmanjšuje neenake izhodiščne položaje in omogoča optimalen razvoj ter uspešno vključevanje v šolski sistem vsem otrokom, ne glede na izobrazbo njihovih staršev ter njihov socialno – ekonomski položaj, ne glede na to, kateri narodni manjšini, etični skupini ali skupini brez stalnega ali začasnega bivališča v RS pripadajo.

Načelo avtonomnosti, strokovnosti in odgovornosti

Visoko kakovostna predšolska vzgoja v vrtcu zahteva visoko izobražene in usposobljene strokovne delavce, ki imajo možnost stalnega strokovnega spopolnjevanja. Pogoj za avtonomnost je strokovna usposobljenost strokovnih delavcev, ki jim omogoča uravnoteženo izvajanje nacionalnega kurikula, svobodo v izbiri vsebin in dejavnosti za

doseganje ciljev. Odgovornost pomeni strokovnost ter etičnost pri delu ob upoštevanju pravic otrok in staršev.

Načelo sodelovanja z okoljem

Vrtec je pri načrtovanju in izvajanju dejavnosti vpet v neposredno okolje. Svojo ponudbo dopolnjuje in bogati s sodelovanjem z institucijami ter posamezniki iz okolja ter skrbi za stalno partnersko povezovanje z osnovno šolo.

Načelo ohranjanja ravnotežja med različnimi vidiki otrokovega razvoja

Vrtec z ustvarjanjem možnosti za različne dejavnosti otrok spodbuja njihov telesni in duševni razvoj. Pri tem vključuje igro kot pomemben kontekst za otrokov razvoj in učenje.

Načelo stalnega ugotavljanja in zagotavljanja kakovosti ter notranjega razvoja

Le visoko kakovostni vrtci imajo lahko dolgoročno pozitivne učinke na otrokov razvoj in učenje. Zato je pomembno, da je notranje presojanje kakovosti vrtcev oziroma samoevalvacija pregledna, prožna, celovita in strokovno ter javno finančno podprta.

Iz opredeljenih načel predšolske vzgoje v vrtcih so izpeljani sledeči cilji:

- V vrtec vključiti večji delež otrok, zlasti otrok, starih štiri in pet let.
- V vrtec vključiti večji delež otrok, ki prihajajo iz socialno in kulturno manj spodbudnega okolja.
- Zagotoviti spodbujanje različnih področij razvoja v skladu z zakonitostmi razvojnega obdobja ter značilnostmi posameznega otroka, in sicer:
 - razvijati sposobnosti razumevanja in sprejemanja sebe in drugih,
 - razvijati sposobnosti za razumevanje različnosti, vključevanja in sodelovanja v skupini ter prosocialnega vedenja,
 - razvijati sposobnosti prepoznavanja čustev in spodbujanje čustvenega doživljanja in izražanja,
 - spodbujati razvoj in učenje govora za učinkovito sporazumevanje, ustvarjalno rabo govora in fleksibilno mišljenje,

- negovati in spodbujati radovednost, domišljijo, raziskovalni duh ter neodvisno mišljenje,
 - spodbujati zmožnosti zgodnjega branja in pisanja (zmožnosti porajajoče se pismenosti),
 - spodbujati umetniško doživljanje in izražanje,
 - spodbujati gibalne sposobnosti in spretnosti,
 - posredovati znanja različnih področij znanosti in iz vsakdanjega življenja,
 - razvijati samostojnost pri higienskih navadah in skrbi za zdravje in zdravo okolje.
- Zagotoviti možnosti razvoja in učenja posebnih sposobnosti in spretnosti.

4 Predlagane rešitve

4. 1. Organizacija dela v vrtcih in vrtčevski programi

V Sloveniji se otroci vključujejo v t. i. skupni vrtec od konca porodniškega dopusta staršev do vstopa v šolo. Predšolska vzgoja v vrtcih poteka v dveh starostnih obdobjih, in sicer so v oddelke prvega starostnega obdobje vključeni otroci, stari od enega do treh let, v oddelke drugega pa otroci, stari od treh let do vstopa v šolo. Otroci so razporejeni v starostno homogene, heterogene ali kombinirane oddelke. V homogene oddelke so vključeni otroci v starostnem razponu enega leta, v heterogene oddelke so vključeni otroci prvega ali drugega starostnega obdobja, v kombinirane oddelke pa so vključeni otroci prvega in drugega starostnega obdobja. Starši imajo pravico izbrati programe predšolske vzgoje za svoje otroke v javnem ali zasebnem vrtcu. Vrtci lahko ponudijo različne programe glede na trajanje programov in organizacijo, in sicer dnevni, poldnevni in krajši program. Dnevni program traja od šest do devet ur in lahko poteka dopoldne, popoldne, ves dan ali izmenično. Poldnevni program traja od štiri do šest ur in lahko poteka dopoldne, popoldne ali izmenično, krajši program pa traja od 240 do 720 ur letno in je lahko strnjeno ali razporejeno v šolskem letu. Tako dnevni, kot poldnevni in krajši program so namenjeni otrokom od enega leta starosti do vstopa v šolo. Ko javni vrtec nima dovolj razpoložljivih prostih mest za vse otroke, ki bi se želeli vanj vključiti, lahko

občina organizira izvajanje predšolske vzgoje v vzgojno-varstveni družini. Ta oblika predšolske vzgoje, v katero so lahko vključeni otroci prvega in drugega starostnega obdobja, se izvaja na domu vzgojitelja ali pomočnika vzgojitelja, ki je zaposlen v vrtcu ali zasebnega vzgojitelja. Poleg tega lahko varstvo otrok na domu, in sicer za otroke prvega in drugega starostnega obdobja, izvaja tudi fizična oseba, ki se vpiše v register pri Ministrstvu RS za šolstvo in šport kot varuh predšolskih otrok. Stroške varstva otrok pri varuhih predšolskih otrok v celoti plačajo starši. Na dan 1. 9. 2010²⁶ je bilo število registriranih varuhov predšolskih otrok na domu osemnosemdeset.

Vrtec glede na potrebe staršev v vrtec vključenih otrok vsako leto z letnim delovnim načrtom določi poslovni čas vrtca, ki je lahko daljši od trajanja programa. Vrtec začne s poslovnim časom ob uri, ko glede na potrebe staršev lahko oblikuje za en oddelek otrok, pri tem pa upošteva normative za oblikovanje oddelkov vrtca, ki jih določa *Pravilnik o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje*.²⁷ Pravilnik prav tako določa, da lahko občina, ki je ustanoviteljica vrtca, določi najmanjše število otrok, ko je vrtec dolžan začeti oziroma zaključiti poslovni čas. Poslovni čas v večini slovenskih vrtcev je od 10 do 11,5 ur.²⁸ Vrteci poslujejo vsak delovni dan v tednu in v letu, nekateri pa opravljajo tudi dežurstva ob sobotah.

Delež otrok, vključenih v različne programe vrtca, ostaja od šolskega leta 1998/99²⁹ do 2009/10 razmeroma nespremenjen, čeprav je opazno naraščanje deleža otrok, vključenih v dnevni program in upadanje deleža otrok, vključenih v poldnevni in krajši program. Tako je bilo v šolskem letu 1998/99 v dnevni program vrtcev vključenih 90,3 % otrok, v poldnevni program 8,4 % otrok in v krajši program 1,3 %. V šolskem letu 2001/02 je bilo v dnevni program vključenih 92,1 % otrok, v poldnevni program 7,3 % otrok in v krajši program 0,6 % otrok. V šolskem letu 2004/05 je bilo v dnevni program vključenih 94 % otrok, v poldnevni 5,6 % otrok in v krajši program 0,3 % otrok. V letu 2009/10 pa je bilo

²⁶ *Seznam vrtcev in varuhov predšolskih otrok na domu*, 2010.

²⁷ *Pravilnik o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje*, 2005.

²⁸ Marjanovič Umek, Fekonja Peklaj, Hočevar, Lepičnik Vodopivec in Turnšek, 2009. V analizo o dolžini poslovnega časa vrtcev je bilo vključenih 111 naključno izbranih vrtcev različnih geografskih okoljih.

²⁹ Prvi statistični podatki o vključenosti otrok v različne programe, ki jih je določil *Zakon o vrtcu* (1996) so zbrani za šolsko leto 1998/99.

v dnevni program vključenih 96,7 % otrok, v poldnevni program 3,2 % otrok in v krajši program 0,1 % otrok, vključenih v vrtec.³⁰

Podobno kot v Sloveniji so vrtci sistemsko in kurikularno organizirani kot skupni vrtci v nordijskih državah in v Španiji,³¹ še vedno pa sta v velikem številu evropskih državah varstvo in vzgoja predšolskih otrok organizirana ločeno (npr. Nizozemska, Avstrija, Italija, Francija, Velika Britanija).³² V državah z ločenim sistemom predšolske vzgoje v vrtcih poznajo varstvene vrtce, v katerih je poudarek na negi in varstvu malčkov in so praviloma namenjeni otrokom do tretjega leta starosti, (npr. »creche« v Franciji ali »asilo nido« v Italiji) in edukacijske vrtce, v katerih je poudarek na učenju in pripravi otrok na šolo in so namenjeni otrokom od tretjega leta starosti do vstopa v šolo (npr. »kindergarten« v Avstriji ali »preschool« v Angliji). Navedena delitev vrtcev na varstvene in edukacijske je povezana z nekaterimi pomembnimi sistemskimi in vsebinskimi razlikami. Varstveni vrtci za razliko od edukacijskih vrtcev praviloma nimajo potrjenega nacionalnega kurikula in vrtci sami oblikuje smernice za delo. Varstveni vrtci so pogosto zasebni vrtci, zato je njihovo financiranje v omejenem obsegu zagotovljeno s strani države oziroma občine. V varstvenih vrtcih je stopnja zahtevane izobrazbe za strokovnih delavcev nižja kot v edukacijskih vrtcih. Zaradi vsega navedenega in upoštevajoč sodobna spoznanja o razvoju in učenju otrok v celotnem predšolskem obdobju so v zadnjih desetih letih zelo prepoznana priporočila evropskih analitikov³³ o združevanju varstva in učenja ali varstva in vzgoje v skupno organizirane vrtce.

Javne vrtce ustanavljajo in financirajo občine. Poslovni čas vrtcev se v različnih državah giba v razponu od 8 ur (npr. v Franciji) do 10 ur (npr. na Islandiji) oziroma do 12 ur (npr. na Finskem in v Angliji) dnevno. V nekaterih državah (npr. v Franciji, na Finskem, Nizozemskem in Norveškem) posamezni vrtci znotraj poslovnega časa občasno ponujajo

³⁰ *Statistične informacije. Izobraževanje*, 1999; 2002; 2005; 2010.

³¹ Španija ima vzporedno organizirano dva sistema predšolske vzgoje: ločene varstvene in edukacijske vrtce ter skupne vrtce.

³² Več v: *Starting strong. Early childhood education and care*, 2001; *Starting strong II. Early childhood education and care*, 2006.

³³ Več v: Kaga, Bennett in Moss, 2010.

svoje storitve tudi zvečer, ponoči in ob vikendih, če starši izrazijo tovrstne potrebe. V vrtcih potekajo celodnevni (trajajo 25 do 50 ur tedensko), poldnevni (trajajo od 12,5 do 25 ur tedensko) in občasni (trajajo manj kot 12,5 ur tedensko) programi.³⁴

Programi predšolske vzgoje so v nekaterih državah, npr. na Finskem, Švedskem, Nizozemskem, v Angliji in Franciji organizirani in financirani tudi v javno zasebnem partnerstvu; razlikujejo se tudi glede na vsebine in trajanja.³⁵ Nekateri izmed njih so namenjeni celodnevni varstvu otrok (npr. zasebno varstvo na domu, za katerega starši prejema denarno nadomestilo), drugi pa predvsem socializaciji in igri predšolskih otrok, ki niso vključeni v program vrtca, ter druženju njihovih staršev (npr. igralne skupine). Tako lahko npr. na Finskem občine oblikujejo pogodbeno razmerje z zasebnimi izvajalci varstva na domu in so tudi odgovorne, da se le-to izvaja v skladu z veljavno zakonodajo in predpisi. Starši lahko svoje otroke, stare do treh let, ki niso vključeni v vrtec, vključijo v zasebno varstvo na domu ter zanj prejmejo denarno nadomestilo, ki obsega osnovno vsoto (do 160 evrov) in dodatek, ki je osnovan na dohodkih staršev in številu članov družine (do 134 evrov). Denarno nadomestilo je izplačano neposredno izvajalcu družinskega varstva na domu, ki ga izberejo starši. Ker denarno nadomestilo v večini primerov ne pokriva celotne cene varstva, razliko v ceni plačajo starši. Podobno tudi občine na Švedskem organizirajo varstvo na domu, pri tem pa zagotavljajo prostor in varuha ter zanj tudi prispevajo delež plačila staršev. Na Švedskem lahko organizira predšolsko vzgojo tudi starševska kooperativa, in sicer tako, da najame prostore in zaposli enega ali več vzgojiteljev in za to delo prejema del javnih sredstev. Zasebno varstvo na domu je na Nizozemskem ena od formalnih oblik predšolske vzgoje, ki jo izvajajo neodvisni varuhi, registrirani pri uradu/agenciji za predšolsko varstvo. Namenjeno je otrokom od 3 meseca do 4 leta starosti, država pa zanj sofinancira ceno programa, tako da se lahko, glede na dohodek in število otrok v posameznem gospodinjstvu, plačilo staršev zniža v višini do 90% cene programa. Podobno velja za popoldansko varstvo po pouku za otroke, stare od 4 do 12 let, ki se na Nizozemskem lahko izvajata v prostorih vrtca ali šole in je sofinancirano s strani države.

³⁴ Več v: Amerijck, 2009; *OECD Family Database*, 2010; *Starting strong. Early childhood education and care*, 2001; *Starting strong II. Early childhood education and care*, 2006.

³⁵ Več v: *CESifo DICE Report 3/2005. Childcare services*, 2010.

V več evropskih državah³⁶ (npr. v Franciji, Angliji, na Norveškem, Finskem, Nizozemskem) se pod okriljem občine, neprofitnih ali zasebnih organizacij, oblikujejo igralne skupine. Na Nizozemskem so igralne skupine, ki se izvajajo pod okriljem vrtca, v 40% financirane s strani občine, 40% predstavljajo plačila staršev, 15% sredstva posebnih projektov in 5% ostali viri financiranja. Zasebne igralne skupine so v 95% financirane s strani staršev, v 5% pa ostalih virov. Otroci, stari od 2 do 4 let, najpogosteje obiskujejo igralne skupine dvakrat tedensko od 2 do 3 ure dnevno, v njih pa se igrajo z vrstniki ali se vključijo v intervencijski program, namenjen otrokom iz rizičnih in robnih skupin. Za Francijo so značilne igralne skupine v vrtcu, ki jih zagotavljajo občine ali profitni zasebni sektor. V javno financiranih igralnih skupinah imajo pri vključevanju prednost otroci zaposlenih staršev, otroci s posebnimi potrebami in otroci iz finančno šibkejših družin. Igralne skupine v Angliji, ki jih ustanovijo neprofitne organizacije, vodijo pa prostovoljci, vključno s starši, delujejo preko celega šolskega leta in ponujajo tudi poldnevne programe. V Franciji različna društva in v manjšem deležu tudi občine organizirajo tudi 'odprte hiše', ki podpirajo druženje otrok in staršev in pridobivajo sredstva iz Družinskega zavarovalniškega fonda. Občine in zasebniki lahko organizirajo tudi igroteke, ki otrokom ponujajo organizirano igro in igrače, včasih pa ponujajo tudi izposojlo igrač. V njih se srečujejo otroci in odrasli. Francoska vlada je oblikovala listo kakovosti igrotek. V Angliji je med drugim tudi zakonsko določena možnost, da starši brezplačno vključijo otroke, stare od treh do štirih let, v krajši program ustanov (38 tednov, do 15 ur tedensko), ki so vključene na listo ponudnikov v posamezni lokalni skupnosti (npr. registrirane igralne skupine). Programi, ki se izvajajo v teh ustanovah, so v celoti financirani iz javnih sredstev, njihov cilj pa je spodbujanje zgodnjega razvoja in učenja. V nekaterih državah (npr. v Angliji, na Nizozemskem in Norveškem) so organizirani različni kompenzacijski in intervencijski programi, ki se izvajajo kot občasni programi in so namenjeni otrokom iz socialno ogroženih družin, sofinancirani pa so s strani občin. V Angliji staršem, ki imajo nizek dohodek ali otroke s posebnimi potrebami, država v celoti financira krajši program za njihove otroke, ki ga lahko izvaja registriran zasebni varuh na domu, igralna skupina ali jasli.

³⁶ Več v: *CESifo DICE Report 3/2005. Childcare services, 2010; Nursery and childcare funding, 2010.*

Rezultati raziskave, v kateri so avtorice podrobno preučile organizacijo predšolske vzgoje in programe v slovenskih vrtcih,³⁷ so pokazali, da je v šolskem letu 2009/10 dnevni program izvajalo 97 % vrtcev, poldnevni program 43 % in krajši program 12 % vrtcev. Največji delež vrtcev se odpre ob 5:30; do 7:00 ure pa se odprejo vsi vrtci. Največ vrtcev se zapre ob 16:30 uri, vsi pa do 17:30 ure. Večina otrok pride v vrtec ob 8:00 uri, medtem ko jih večina iz vrtece odide ob 15:00 uri. Večina staršev (88 %) je zadovoljnih s poslovnim časom vrta, v katerega je vključen njihov otrok. Čeprav jih je večina imela možnost vplivanja na to, kako je vrtec določil poslovni čas, pa jih je precejšen delež (34 %) odgovorilo, da je vrtec sam določil poslovni čas, ne da bi o tem vprašal starše. Medtem ko večina ravnateljev meni, da je ponudba programov v vrtcih na ravni države dovolj raznolika, pa skoraj polovica staršev (48 %) meni, da bi moral vrtec poleg dnevnega izvajati še druge programe (npr. program, ki bi ga vrtec enkrat ali dvakrat tedensko izvajal v popoldanskem času v prostorih vrta, in v katerem bi lahko sodelovali tudi starši ali dnevni program, ki bi se izvajal izmenično v dopoldanskem in popoldanskem času). Večina staršev je odgovorila, da jih je vrtec ob vpisu otroka seznanil z možnostjo vključitve otroka v različne programe ter, da je bil njihov otrok vpisan v program, ki so ga izbrali ob vpisu. Kot kažejo pridobljeni odgovori o izvajanju krajših programov, je večina vrtcev v zadnjih petih letih sicer preučila potrebo po uvedbi krajših programov, vendar nimajo prostorskih in kadrovskih možnosti za izvajanje krajšega programa, zato je le nekoliko manj kot polovica vrtcev v zadnjih petih letih staršem tudi ponudila izvajanje krajšega programa. Kot glavne ovire za izvajanje krajšega programa v vrtcu so ravnatelji navajali zaposlenost staršev osem ali več ur dnevno; pomanjkanje primerne prostora v bližini bivališča otrok, ki bi se vključili v program in previsok normativ o številu otrok, ki se zahteva za določitev oddelka. Na vprašanje, kakšni naj bi bili krajši programi, je največji delež ravnateljev (46,5 %) menil, da so krajši programi primerni za otroke druge starostne skupine, približno tretjina pa, da so

³⁷ Marjanovič Umek, Fekonja Peklaj, Hočevar, Lepičnik Vodopivec in Turnšek, 2009. V raziskavo je bilo vključenih 127 ravnateljev in 818 staršev iz približno polovice naključno izbranih slovenskih vrtcev (gre za reprezentativni vzorec). Na vprašalnik *Organizacija predšolske vzgoje in programi v vrtcu* so odgovarjali ravnatelji vrtcev in po naključju izbrani starši otrok, vključenih v oddelke prvega in drugega starostnega obdobja. Podrobnejši podatki iz raziskave bodo objavljeni v posebni publikaciji.

primerni za otroke vseh starosti. Menijo tudi, da bi bil v njihovem okolju krajši program potreben predvsem za otroke, ki niso bili vključeni v dnevni ali poldnevni program vrtca in bi imeli možnosti socialnega učenja med vrstniki in kot kompenzacijski program (npr. za otroke, ki prihajajo iz socialno-kulturno manj spodbudnega okolja, za otroke, katerih materinščina ni slovenščina). Krajši program bi se moral po njihovem mnenju izvajati v prostoru vrtca ali šole in sicer redno vsakodnevno do treh ur v dopoldanskem času ali popoldanskem času ali enkrat oziroma dvakrat tedensko do pet ur dopoldne. Starši pa so odgovarjali, da bi potrebovali predvsem krajše programe, v katerih bi starše, ki prihajajo iz socialno manj spodbudnega okolja, učili o načinih spodbujanja otrokovega razvoja; krajše programe za otroke, ki ostajajo doma v varstvu pri starših ali sorodnikih in programe za otroke, ki so v varstvu pri varuhinjah predšolskih otrok ali neregistriranih varuhinjah. Avtorice na osnovi rezultatov tudi ugotavljajo, da se krajši program v slovenskih vrtcih le redko neprekinjeno izvaja skozi daljše časovno obdobje. Rezultati so pokazali, da je zgolj 11 vrtcev od leta 2005/06 do leta 2009/10 kontinuirano vsako leto izvajalo krajši program, izvedli pa so ga v zelo različnem obsegu: od 60 do 240 ur. V letu 2009/10 so bili v krajši program teh vrtcev vključeni pretežno otroci, ki so bili sicer v varstvu pri dedkih, babicah ali drugih sorodnikih in otroci, za katere so starši želeli, da se postopoma navajajo na vrtec eno leto pred vključitvijo v dnevni program vrtca. Najpogosteje so bili v krajši program vključeni samo otroci druge starostne skupine. Vsi vrtci so krajši program izvajali v prostorih vrtca, izvajal pa ga je vzgojitelj sam ali vzgojitelj in pomočnik vzgojitelja skupaj, pri tem pa se je kot izhodišče za izvajanje krajšega programa uporabljal *Kurikulum za vrtce*.

V okviru navedene raziskave je bila opravljena tudi analiza strukturiranih pogovorov s 45 naključno izbranimi starši, ki svojih otrok niso vključili v vrtec. Pokazala je, da je večina staršev teh otrok zaposlenih, in sicer za polni delovni čas. Kot razlog, zakaj otrok ni vključen v vrtec, je večina staršev navedla, da imajo možnost varstva pri starih starših. Prav tako večina staršev v zadnjem letu ali kdaj prej ni izkazala namere po vključitvi otroka v vrtec.

Predlagane rešitve na področju organizacije dela v vrtcih in vrtčevskih programov

a) Poslovni čas vrtca za izvajanje dnevnega programa je do 12 ur dnevno. Vrtec mora ob vpisu pridobiti za vsakega otroka pisno mnenje staršev o tem, od katere ure zjutraj do katere ure popoldne potrebujejo vrtec in na osnovi zbranih pisnih mnenj zagotoviti poslovni čas, ki je kar se da prilagojen potrebam staršev otrok. Ob tem je potrebno upoštevati normativ o najmanjšem možnem številu otrok za en oddelek oziroma, če gre za utemeljene razloge, na občini uveljavljati znižanje normativa števila otrok za en oddelek. Če ima vrtec več enot oziroma lokacij, naj pri oblikovanju oddelkov v posamezni enoti oziroma na določeni lokaciji, ob upoštevanju poslovnega časa vrtca in izraženih potrebah staršev, ki imajo na delovnem mestu evropski delovni čas, oblikuje oddelek/ke, ki je/so odprt/i na primer od 8.00 do 19.00 ure.

b) V vrtcu se organizacijsko ohranita dve starostni obdobji: v oddelke prvega starostnega obdobja so vključeni otroci, stari od enega do treh let, v oddelke drugega starostnega obdobja pa otroci, stari od treh let do vstopa v šolo. Oddelki so organizirani kot starostno homogeni (vanje so vključeni otroci v starostnem razponu enega leta), heterogeni (vanje so vključeni otroci prvega ali drugega starostnega obdobja) in kombinirani oddelki (vanje so vključeni otroci prvega in drugega starostnega obdobja).

c) Glede na trajanje programov se v vrtcih ohranijo dnevni program (v obsegu od 6 do 9 ur dnevno), poldnevni program (v obsegu od 4 do 6 ur dnevno) in krajši program (v obsegu od 240 do 720 ur letno). Krajši programi so lahko različni glede ciljev in vsebine (npr. tudi kompenzacijski) in se izvajajo na osnovi posebej pripravljenih in na Strokovne svetu za splošno izobraževanje potrjenih *Vsebinskih izhodišč*. Vsi navedeni programi so namenjeni otrokom prvega in drugega starostnega obdobja in se lahko ponudijo v vseh okoljih. Otrok je lahko sočasno vključen le v en vrtčevski program.

Poleg navedenih programov, se lahko v javno zasebnem partnerstvu organizira in izvaja tudi program družinskega varstva. Za ustanovitev le-tega veljajo naslednji pogoji: ustanavlja ga občina v partnerstvu z zasebniki (npr. starševska kooperativa, neprofitne organizacije); poteka na domu strokovnega delavca ali v primernem prostoru, ki ga

najame ali ima v lasti občina; v okviru programa družinskega varstva poteka dnevni program; program izvajajo strokovni delavci z izobrazbo, ki ustreza izobrazbi vsaj pomočniku vzgojitelja in so registrirani na Ministrstvu z šolstvo in šport ali za to ustrezni agenciji, ki se na novo ustanovi; v program družinskega varstva se lahko vključujejo le otroci prvega starostnega obdobja, stari od enega do treh let; v skupino je lahko vključenih najmanj 3 in največ 5 otrok (vključno z otroki strokovnega delavca); za delo z otroki so na državni ravni izdelana in sprejeta *Izhodišča za delo z otroki v programu družinskega varstva*; javni zavod na področju šolstva ali posebej ustanovljena agencija skrbi za strokovno izpopolnjevanje strokovnih delavcev, ki izvajajo program družinskega varstva; za izvajanje programa so na državni ravni opredeljeni tudi prostorski normativi in normativi glede opreme prostora; država oziroma občina sofinancira program družinskega varstva v obsegu 30 % cene vrtčevskega programa na otroka, in sicer za otroke, ki so se vpisali v vrtec in niso dobili mesta v vrtcu; pri plačilu staršev se upošteva *Pravilnik o plačilih staršev za programe v vrtcih*, ki vključuje *Lestvico razredov za plačilo programov v vrtcih*. Program družinskega varstva je strokovno utemeljen predvsem kot kratkoročna rešitev, s katero bi se lahko vsaj deloma premostilo pomanjkanje prostih mest v vrtcih v nekaterih okoljih in hkrati zagotovilo, primerjalno z varstvom otrok na domu, ki je bilo določeno s spremembo *Zakona o vrtcih*,³⁸ bolj kakovostno, ter hkrati regulirano in sofinancirano izvajanje družinskega varstva. Hkrati se pričakuje, da bodo občine, skupaj z državo, v nekaj letih ponudile dovolj prostih mest za vse otroke, ki bi jih starši želeli vključiti v vrtec.

Predšolskim otrokom, starim od 3 do 6 let, ki niso vključeni v nobenega od vrtčevskih programov, so ponujeni tudi občasni in kratki programi, ki jih ustanavljajo občine, društva oziroma neprofitne ali profitne organizacije, izvajajo pa se lahko v prostorih vrta ali drugih primernih prostorih. Občasni in kratki programi lahko časovno potekajo različno (npr. dvakrat tedensko od 2 do 3 ure v dopoldanskem ali popoldanskem času); starši plačajo večinski del (90 %) cene programa; za otroke staršev, ki prejemajo denarno socialno pomoč, pa so ti programi brezplačni. Cilji občasnih in kratkih programov so lahko različni (npr. igralne dejavnosti; druženje otrok; jezikovne, umetniške, gibalne dejavnosti; intervencijski programi, namenjeni otrokom iz rizičnih in robnih skupin; večerni programi varovanja). Občasne in kratke programe lahko izvaja npr. vzgojitelj ali

³⁸ *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih*, 2008

pomočnik vzgojitelja, prostovoljci z ustrežno izobrazbo, lahko tudi skupaj s starši, odvisno od ciljev programov. Na državni ravni so določeni normativi o številu otrok na odraslo osebo v skupini, in sicer ena odrasla oseba na osem otrok, pri čemer se ne upošteva prisotnih staršev.

4. 2 Kurikulum za vrtce

Leta 1979 je bil v Sloveniji sprejet *Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok*, ki je bil prvi nacionalni vsebinski dokument za delo s predšolskimi otroki, starimi od osem mesecev do sedem let, in nato leta 1981 še *Vzgojni program priprave otrok na osnovno šolo*, ki je bil namenjen otrokom, starim od šest do sedem let oziroma otrokom eno leto pred vstopom v šolo. *Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok* je v veliki meri izhajal iz biologističnih in normativnih konceptov otroštva; notranje je bil deljen na dve konceptualni celoti, in sicer na cilje in vsebine za dojenčke in malčke ter cilje in vsebine za starejše predšolske otroke. V izhodiščih dela programa, ki je bil namenjen dojenčkom in malčkom piše »... vključevanje otrok, starih do treh let, v vzgojno-varstveno dejavnost ne izhaja iz razvojnih potreb otrok, ampak iz potreb sodobne družine, v kateri sta vedno pogosteje oba roditelja zaposlena izven družine.«; v izhodiščih dela programa, ki je bil namenjen otrokom od tretjega do šestega leta starosti, pa so posebej izpostavljeni »...vzgojni smotri in naloge predšolske vzgoje na področju zdravstvene, telesne, intelektualne, moralne, delovno-tehnične in estetske vzgoje«. Tako *Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok* kot *Vzgojni program priprave otrok na osnovno šolo* sta bila visoko strukturirana, vsebine, ki jih je bilo potrebno realizirati, so bile natančno določene za vsako leto otrokove starosti, poudarek pri dojenčkih in malčkih je bil dan na nego in zdravje, pri starejših otrocih pa so bile prevladujoče vsebine s področja spoznavnega razvoja, v programu priprave na šolo pa vsebine povezane z osvajanjem akademskih veščin. Leta 1999, po konceptualni in sistemski prenovi vrtca, je bil pripravljen in sprejet nov nacionalni dokument, *Kurikulum za vrtce*, ki je namenjen otrokom prvega in drugega starostnega obdobja. Premik v razumevanju koncepta otroštva in vzgojnih konceptov se med drugim kaže z »zamenjavo« pojma vzgojni program s pojmom kurikulum, s katerim so opredeljene vse

dejavnosti, interakcije, izkušnje in učenje, ki so jih otroci deležni v vrtcu. Prvi del kurikula vključuje splošne cilje in načela za uresničevanje le-teh (npr. načelo demokratičnosti in pluralnosti, načelo odprtosti, avtonomnosti in strokovne odgovornosti vrtca, načelo enakih možnosti ob upoštevanju različnosti) ter uvodno poglavje o razvoju in učenju v širšem socialnem in kulturnem kontekstu, z jasnim poudarkom na vlogi vsakodnevnih dejavnosti v vrtcu, nujnosti stalnega spodbujanja socialnih interakcij in rabe govora ter sodelovanju s starši. V osrednjem delu kurikula je opredeljenih šest področij dejavnosti: gibanje, jezik, umetnost, družba, narava in matematika. Za vsako področje so posebej opredeljeni cilji, primeri dejavnosti in vloga odraslih. Na vseh šestih področjih so cilji opredeljeni skupno za otroke prvega in drugega starostnega obdobja; ločeno za prvo in drugo starostno obdobje so opredeljeni le nekateri primeri dejavnosti glede na razvojnopsihološke specifičnosti različno starih otrok. Nekatere medpodročne dejavnosti, kot so moralni razvoj, skrb za zdravje, prometna vzgoja se prepletajo skozi vsa področja in so del načina življenja otrok v vrtcu. Z namenom zagotavljanja enakovrednih pogojev za razvoj in učenje vsakega otroka in ob upoštevanju individualnih razlik med otroki, so bili pripravljene in na Strokovnem svetu za splošno izobraževanje sprejeti še sledeči dokumenti: *Navodila za delo z otroki v predšolskem programu s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo*, *Kurikulum za prilagojeni program za predšolske otroke*, *Dodatek h kurikulu za vrtce na narodno mešanih območjih*, *Dodatek h kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov*.

Mednarodne primerjave kažejo, da imajo v državah, v katerih so vrtci organizirani kot skupni vrtci (na Švedskem, Norveškem, Finskem, Danskem, Islandiji in Španiji) na nacionalni ravni sprejet kurikulum, ki je skupen za vse starostne skupine otrok; na nacionalni ravni imajo sprejet kurikulum ali vsaj smernice tudi v nekaterih drugih državah (npr. v Angliji, Belgiji, Lihtenštajnu), vendar ločene za dojenčke in malčke (varstveni vrtci) ter za starejše predšolske otroke (edukacijski vrtci); v nekaterih državah (npr. v Franciji, Grčiji, na Portugalskem, Poljskem, v Italiji) pa za dojenčke in malčke nimajo na nacionalni ravni sprejetega nobenega dokumenta in vrtci praviloma sami določajo cilje in dejavnosti predšolske vzgoje. Vodilni evropski analitiki za

področje predšolske vzgoje³⁹ posebej izpostavljajo pozitivne učinke skupnih vrtcev na otrokov razvoj in učenje in med pomembnimi pogoji za zagotavljanje kakovosti skupnega vrtca navajajo tudi skupni kurikulum. Na nacionalni ravni določeni kurikuli za skupne vrtce so primerljivi s slovenskim na strukturni (gre za malo strukturirane dokumente, ki temeljijo na procesno-ciljne načrtovanju) in vsebinski ravni (v kurikulih so opredeljena načela in cilji na posameznih področjih; področja so različno poimenovana, vendar povsod zasledimo področja kot so jezik, matematični koncepti, gibanje, naravo in družba, umetnost). Zlasti v zadnjih letih⁴⁰ je moč v vrtčevskih kurikulih (npr. Finska, Danska, Češka, Švedska, Norveška, Nizozemska, Estonija) prepoznati bolj jasno naravnost k ogroženim skupinam otrok, ki jo dosegajo bodisi s prilagojenim kompenzacijskimi kurikuli (npr. otroke iz socialno in kulturno manj spodbudnega okolja) bodisi z dodatnimi cilji in vsebinami iz materinega jezika in jezika, v katerem potekajo dejavnosti v vrtcu za otroke priseljencev, romske otroke, otroke etničnih manjšin.

Slovenski *Kurikulum za vrtce* je bil v obdobju od leta 1999 do 2001 postopoma uvajan v vrtce. Več let je potekala spremljava uvajanja in dodatno strokovno izpopolnjevanje, v katera je bil vključen visok delež vzgojiteljev in pomočnikov vzgojiteljev; pripravljen pa je bil tudi *Priročnik h kurikulu za vrtce*.⁴¹ Izsledki spremljave, ki jo je izvajal Zavod RS za šolstvo v sodelovanju z zunanjimi strokovnjakinjami in strokovnjaki, so potrdili ustreznost konceptualnih izhodišč kurikula, pokazali pa so na manjše pomanjkljivosti na izvedbeni ravni, zlasti pri načrtovanja dejavnosti, individualizaciji pri vzgojnem delu in strokovnega izpopolnjevanja. Ugotovitve evalvacijske študije⁴² in vzdolžne raziskave o učinku vrtca na otrokov razvoj in učenje⁴³ posebej podčrtajo, da ostaja razvoj otrokovih govornih kompetentnosti (razvoj pristopov za spodbujanje govora otrok pri načrtovanih in vseh drugih dejavnostih v vrtcu, upoštevanje različnosti otrok glede na socialnoekonomski status, spol) »kritična« točka v kurikulu; izsledki raziskav o

³⁹ Več v: Kaga, Bennett in Moss, 2010; *Starting strong. Early childhood education and care*, 2001; *Starting strong II. Early childhood education and care*, 2006.

⁴⁰ Več v: *Early childhood education and care in Europe: Tackling social and cultural inequalities*, 2009.

⁴¹ Marjanovič Umek, ur., 2001.

⁴² Marjanovič Umek, Zupančič, Fekonja in Kavčič, 2003.

⁴³ Marjanovič Umek in Fekonja, 2006; Zupančič in Kavčič, 2006.

opismenjevanju otrok⁴⁴ pa kažejo na potrebo po zgodnjem opismenjevanju v smislu zagotavljanja kontinuuma opismenjevana. V zadnjih desetih letih je bila na področju jezika izpostavljena še ena problematika, in sicer poučevanje tujega jezika v vrtcu. Vrtci so bodisi v obliki tečajev ali v t.i. integrirani obliki (cilji in vsebine naj bi bile vključene v izvajanje kurikula) organizirali poučevanje tujih jezikov, posamezne rešitve tudi spremljali v manjših projektih in posledično razmišljali o možnosti sistemske ureditve poučevanja tujega jezika v vrtcu. Mednarodne primerjave sistemskih in kurikularnih rešitev⁴⁵ pokažejo, da v nobeni od držav EU, EGP poučevanje tujega jezika ni rešeno sistemsko, in tudi ni vgrajeno v kurikulum za vrtce ter s tem obvezno za vse otroke. V večini držav pa potekajo različni projekti poučevanja tujega jezika (v projekte so vključeni različno stari predšolski otroci, poučevanje poteka na različne načine, izbire tujega jezika so različne), v katere se vključeni otroci izbirno oziroma učenje tujega jezika poteka kot dodatna dejavnost. Evalvacije učinka (zlasti dolgoročnega) zgodnjega poučevanja in učenja tujega jezika na kasnejšo jezikovno kompetentnost otrok in iskanje najbolj primernih metod in pristopov poučevanja ter nujnih pogojev, sta še v polnem teku.

Slovenija je kot članica EU tudi z mednarodnimi sporazumi zavezana k ustreznemu reševanju navedene problematike. O pomenu zagotavljanja možnosti, da otroci že zgodaj v predšolskem obdobju vstopijo v simbolni sistem jezika, ki vpliva tudi na druga področja spoznavnega razvoja in učenja, pa kažejo izsledki teoretskih in empiričnih raziskav.⁴⁶

Stališča vzgojiteljev, ravnateljcev in staršev o vprašanih povezanih z jezikom v vrtcu, ki je tudi sicer v evropskem prostoru v zadnjih petih, desetih letih eno bolj preučevanih vprašanj na področju predšolske vzgoje v vrtcu, so bila preverjana v posebni raziskavi, izvedeni v slovenskih vrtcih.⁴⁷ V šolskem letu 2009/10 je poučevanje tujega jezika v

⁴⁴ Npr. Grginič, 2006; Saksida, 2010.

⁴⁵ Več v: *Key data on teaching languages*, 2008.

⁴⁶ Več v: Pižorn, ur., 2009; Wertsch, 1997.

⁴⁷ Marjanovič Umek, Fekonja Peklaj, Hočevar, Lepičnik Vodopivec in Turnšek, 2009. V raziskavo je bilo vključenih 133 ravnateljcev, 373 vzgojiteljev in 1281 staršev iz približno polovice naključno izbranih slovenskih vrtcev (gre za reprezentativni vzorec). Na vprašalnik *Jezik v vrtcu* so odgovarjali vzgojitelji

različnih oblikah potekalo v 47,5 % vrtcev, približno enako pogosto v vrtcih v mestu, primestju, manjšem kraju in na podeželju. Najbolj pogosta oblika poučevanja tujega jezika je bil tečaj po zaključenem izvajanju kurikula, ki ga plačajo starši; tečajna oblika, ki jo starši bodisi plačajo ali ne, in se izvaja v času izvedbenega kurikula, je bila manj pogosta. Druga najbolj pogosta oblika poučevanja tujega jezika je bilo t.i. integrirano poučevanje tujega jezika. Ne glede na to, za kakšno obliko poučevanje gre, se le ta izvaja najpogosteje enkrat tedensko. Pokazalo se je, da je oblika poučevanja tujega jezika povezana tudi z razpoložljivimi izvajalci: tečaje po zaključku kurikula so najbolj pogosto izvajali zunanji izvajalci; tečaje v času izvedbenega kurikula učitelj, ki je zaposlen na osnovni šoli (vrtci pri šolah) ali vzgojitelj v vrtcu, ki ima certifikat o znanju tujega jezika. Slednji je tudi najbolj pogosto izvajal integrirano poučevanje tujega jezika. Ravnatelji so odgovorili, da se kar v 82,5 % poučuje kot tuji jezik v vrtcu angleščina, hkrati tudi starši menijo (79,9 %) da se jim zdi angleščina najbolj primeren tuji jezik za poučevanje v vrtcu. Kot najbolj primerno starost, pri kateri naj bi se otroci učili tujega jezika, ocenjujejo starši starost pet let oziroma leto pred vstopom v šolo, ravnatelji in vzgojitelji pa od četrtega leta starosti dalje. Ravnatelji so med drugim tudi ocenjevali, kakšne so po njihovem mnenju prednosti in/ali slabosti poučevanja tujega jezika za vse otroke, vključene v vrtec od tretjega leta starosti dalje. Večina jih meni, da so prednosti predvsem v siceršnjem govornem razvoju otrok in v možnosti, da pridejo v stik z jezikom tudi otroci, ki ne kažejo interesa za tuji jezik; slabosti pa da poučevanje tujega jezika nima nadaljevanja v šoli in da v vrtec tako ali tako niso vključeni vsi otroci. Kot pomembne pogoje za morebitno uvedbo poučevanja tujega jezika v vrtec pa navajajo: zagotovitev kontinuitete poučevanja v šoli (86,3 %); zadostno število vzgojiteljev, ki bi imele certifikat o znanju jezika in didaktiki poučevanja v zgodnjem otroštvu (75,8 %); zadostno število vzgojiteljev, ki bi z diplomo pridobile znanje za poučevanje tujega jezika (64,4 %). Posebej so bila analizirana tudi mnenja ravnateljev iz vrtcev na narodnostno in jezikovno mešanem področju. Njihova stališča se pri večini vprašanj pomembno ne razlikujejo od stališč ravnateljev v ostalih vrtcih, različno pa ocenjujejo primerno starost otrok za začetek poučevanja (pet let) in relativno pogosto navajajo kot

otrok drugega starostnega obdobja in po naključju izbrani starši iz istih oddelkov. Podrobnejši podatki iz raziskave bodo objavljeni v posebni publikaciji.

slabost dejstvo, da bi se njihovi otroci na ta način učili že drugi tuji jezik, kar bi bilo zanje prezahtevno. Ravnateljji (81,9 %) in starši (69,8 %) se tudi strinjajo, da bi bilo potrebno za otroke iz drugih jezikovnih in kulturnih območij (za romske otroke, otroke priseljencev, begunce, otroke azilantov oziroma prosilcev za azil), ki se vključujejo v vrtce v Sloveniji, zagotoviti poučevanje slovenščine. Kot najbolj primerno obliko izvajanja strokovne podpore v učenju slovenščine ravnateljji ocenjujejo možnost izvajanja jezikovne dejavnosti nekajkrat tedensko v dopoldanskem času s pomočjo dodatnega strokovnega delavca (87,9 %). Nekoliko nižji delež ravnateljev (61,4 %) in staršev (41,5 %) se strinja, da bi bilo potrebno za otroke iz drugih jezikovnih okolij zagotoviti poučevanje njihove materinščine.

Predlagane rešitve na področju kurikula za vrtce

a) V *Kurikulu za vrtce* (1999) se ohranijo obstoječa področja dejavnosti: jezik, matematika, umetnost, družba, narava in gibanje. Pri izvajanju ciljev na posameznih področjih kurikula in v celotnem času bivanja malčkov/otrok v vrtcu (tudi v času prikritega kurikula) se »okrepi« dejavnosti spodbujanja razvoja in učenja govora otrok in dejavnosti predopismenjevanja oziroma porajajoče se pismenosti (npr. širjenje besednjaka, sporazumevalne zmožnosti, pripovedovanje, simbolne pretvorbe, socialne interakcije, drobnogibalne spretnosti). Glede na predlagane rešitve o poučevanju slovenščine in materinščine za otroke, katerih materinščina ni slovenščina je potrebno ponovno pregledati in ustrezno posodobiti dodatke h kurikulu, ki se nanašajo na navedene ciljne skupine.

b) Vrtec mora ponuditi poučevanje tujega jezika, slovenščine kot tujega jezika (za otroke, katerih materinščina ni slovenščina), materinščine (za otroke, katerih materinščina ni slovenščina) ter dodatno učenje govora (za govorno šibke otroke iz socialno in kulturno manj ugodnega okolja). O vključitvi otrok v poučevanje tujega jezika, slovenščine in materinščine za neslovensko govoreče otroke se na osnovi v vrtcu podane strokovne

informacije odločijo starši otrok; za dodatno učenje govora se odloči vrtec glede na specifično socialno in demografsko strukturo vključenih otrok v vrtec.

- Tuji jezik, materinščino in slovenščino kot tuji jezik vrtec ponudi kot dodatne ure, ki jih v času bivanja otrok v vrtcu izvajajo za delo ustrezno usposobljeni strokovnjaki. Za namene izvajanja navedenih dejavnosti se oblikujejo skupine otrok (za poučevanje slovenščine in materinščine lahko tudi starostno heterogene skupine otrok ali skupine iz več vrtčevskih enot ali vrtcev). Vse skupine morajo biti primerno velike, da bi se otroci lahko učili jezika v skladu z načeli komunikacijskega modela. Delo je lahko individualno ali skupinsko in gre v smeri iskanja pristopov poučevanja, ko se otroci učijo slovenščine tudi od slovensko govorečih vrstnikov.
- Dodatne ure za poučevanje tujega jezika so namenjene otrokom v zadnjem letu pred vstopom v šolo. Dodatne ure slovenščine kot tujega jezika in materinščine za neslovensko govoreče otroke so namenjene otrokom vseh starost v vrtcu, katerih materinščina ni slovenščina; deležni pa so jih v tistem šolskem letu, v katerem so prvič vključeni v vrtec. Dodatne ure za učenje govora se zagotovi tako, da vrtec, ki ima v določenem šolskem letu specifično socialno in demografsko strukturo vključenih otrok, dobi dodatna sredstva za bolj intenzivno delo pri spodbujanju razvoja in učenja govora govorno šibkih otrok (velja za vse starosti otrok, vključenih v vrtec). Dodatne ure in s tem dodatne dejavnosti potekajo v času bivanja otrok v vrtcu, torej tudi v času izvajanja kurikula.
- *Število dodatnih ur* je sledeče:
 - 2 šolski uri tedensko za poučevanje tujega jezika (priporočljiva je delitev ur na vsaj dve enoti, npr. dvakrat tedensko 45 minut);
 - 2 šolski uri tedensko za poučevanje slovenščine (priporočljiva je delitev ur na vsaj dve enoti, npr. dvakrat tedensko 45 minut);
 - 1 ura tedensko za poučevanje materinščine otrok;
 - 2 šolski uri tedensko za učenje govora govorno šibkih otrok.
- Izvajanje vseh navedenih dodatnih ur na področju jezika zagotovi država.
- Tuji jezik, slovenščino in materinščino otrok poučujejo ustrezno usposobljeni

- strokovnjaki (merila določijo jezikoslovne stroke), dodatno učenje govora pa izvaja vzgojitelj predšolskih otrok; za te namene dobi vrtec dodatna sredstva.
- V vrtcu se poučuje en tuji jezik, in sicer praviloma angleščino. Poučuje se lahko tudi nemščino, kjer je ta jezik posebnega pomena – to na predlog lokalnih skupnosti določi pristojno ministrstvo.
 - Za poučevanje tujega jezika, slovenščine in materinščine za otroke, katerih materinščina ni slovenščina ter za učenje govora za govorno šibke otroke morajo biti pripravljena in na Strokovnem svetu za splošno izobraževanje sprejeta vsebinska in metodična izhodišča, ustrezni učni pripomočki in gradiva (pripravijo jih jezikoslovne stroke v povezavi z razvojnopsihološko in pedagoško stroko).

4. 3 Pogoji za izvajanje predšolske vzgoje: strukturni kazalci kakovosti

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja so v okviru *Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj* (OECD) ter *Ameriškega nacionalnega združenja za edukacijo mlajših otrok* (NAEYC), pozneje pa tudi v okviru EU potekale raziskave in projekti, ki so se in se še ukvarjajo z opredelitvijo kazalcev kakovosti predšolske vzgoje v vrtcih. Raziskovalci so med različne dejavnike, ki pomembno vplivajo na otrokov razvoj in učenje, umestili tudi kakovost vrtca kot institucije.⁴⁸

Slovenske avtorice⁴⁹ so v okviru raziskave z naslovom *Ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti predšolske vzgoje v vrtcu* opredelile temeljne ravni, področja in kazalce kakovosti v vrtcih. Ob upoštevanju sistemskih in vsebinskih rešitev v slovenskih vrtcih, so se odločile za oblikovanje treh ravni kakovosti; znotraj teh pa so opredelile ožja vsebinska področja in kazalce kakovosti. V nadaljevanju besedila bomo obravnavali le *strukturno raven* kakovosti vrtca, ki vključuje vhodne kazalce kakovosti. Le-ti opisujejo objektivne pogoje in možnosti, v katerih poteka predšolska vzgoja v vrtcu. Kazalci na tej ravni so pomembni pri interpretaciji podatkov na drugih ravneh, zlasti procesni ravni kakovosti.

⁴⁸ Več v: Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj, 2008; Marjanovič Umek, Fekonja Peklaj in Bajc, 2005; Marjanovič Umek, Fekonja, Kavčič in Poljanšek, 2002.

⁴⁹ Marjanovič Umek, Fekonja, Kavčič in Poljanšek, 2002.

Med kazalce kakovosti na področju organizacije dela in življenja v vrtcu, ki so povsod po svetu prepoznani kot ključni strukturni kazalci kakovosti predšolske vzgoje, sodijo: število otrok v oddelku, razmerje med številom otrok in odraslih v oddelku ter čas skupne prisotnosti vzgojitelja in pomočnika vzgojitelja v oddelku. V Sloveniji je število otrok v oddelku predpisano na nacionalni ravni. V oddelkih prvega starostnega obdobja je lahko do 12, v oddelkih drugega starostnega obdobja pa do 22 otrok.⁵⁰

Razmerje med številom otrok in odraslih v oddelku prvega starostnega obdobja je 6 ur dnevno 6 : 1 in štiri ure dnevno 11 : 1 v oddelku drugega starostnega obdobja. V vrtcih, ki uveljavljajo fleksibilni normativ pa je to razmerje (v enakem obsegu ur) 7 : 1 in 12 : 1. Navedena razmerja med številom otrok in odraslih (6 oz. 7 : 1 in 11 oz. 12 : 1) so zagotovljena le za čas skupne prisotnosti, kar pa lahko, npr. za otroke v oddelkih drugega starostnega obdobja pomeni manj kot polovico časa, ki ga dnevno preživijo v vrtcu.

Glede na podatke Statističnega urada Republike Slovenije⁵¹ povprečno število otrok na odraslo osebo v oddelku v slovenskih vrtcih z leti počasi upada. Le-to je v šolskem letu 2000/01 znašalo 8,6 otroka na odraslo osebo, v šolskem letu 2009/10 pa 8,2 otroka na odraslo osebo. V prvem starostnem obdobju je bilo v šolskem letu 2009/10 povprečno 6,3 otroka na odraslo osebo, v 2. starostnem obdobju pa 9,4 otroka na odraslo osebo. V zadnjih letih raste število otrok na odraslo osebo v prvem starostnem obdobju, v drugem pa ostaja skorajda enako.⁵² Pri tem je potrebno posebej poudariti, da izračuni povprečnega števila otrok na odraslo osebo ne povedo veliko o pogojih v posameznem vrtčevskem oddelku, saj je lahko v enem oddelku drugega starostnega obdobja npr. 24, v drugem 20 otrok; hkrati pa izračunana razmerja veljajo samo za čas skupnega dela vzgojitelja in pomočnika vzgojitelja, ki pa ni enak času bivanja otroku v vrtcu.

⁵⁰ *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih*, 2003 je uzakonil fleksibilni normativ, ki določa, da lokalna skupnost lahko poveča število otrok v oddelku, za največ dva otroka; enako v prvem in drugem starostnem obdobju.

⁵¹ *Statistične informacije. Predšolska vzgoja in izobraževanje v vrtcih – končni podatki*, 2010.

⁵² V obdobju med šolskimi leti 2005/06 in 2009/10 je število otrok prvega starostnega obdobja na odraslo osebo zvišalo od 5,8 otroka na odraslo osebo na 6,3 otroka v šolskem letu 2009/10. Število otrok drugega starostnega obdobja na odraslo osebo v tem časovnem obdobju pa je ostalo nespremenjeno – t. j. 9,4 otroka na strokovnega delavca vrtca (*Statistične informacije. Predšolska vzgoja in izobraževanje v vrtcih – končni podatki*, 2010).

Mednarodne primerjave⁵³ o številu otrok v oddelku in razmerju med številom otrok in odraslih v oddelku ter obsegu skupne prisotnosti vzgojitelja in pomočnika vzgojitelja v oddelku niso, praviloma zaradi nekaterih metodoloških pomanjkljivosti⁵⁴, v celoti primerljivi.

Države, s katerimi se glede organiziranosti predšolske vzgoje lahko primerja Slovenija (npr. Islandija, Finska, Norveška, Španija, Švedska), ne določajo najmanjšega in največjega števila otrok v oddelku na nacionalni ravni. Na Finskem priporočajo, naj v oddelku ne bo več kot 13 otrok⁵⁵, na Švedskem pa priporočajo do 17 otrok.⁵⁶ Iz virov ni moč razbrati, za katere starostne skupine otrok so priporočila o normativih števila otrok v oddelku.

Prav tako v večini evropskih držav nimajo nacionalno določenih normativov o najvišjem številu otrok, za katere je odgovoren en strokovni delavec. Posamezne države bolj ali manj uspešno sledijo priporočilom mednarodnih združenj, kot sta npr. *EC Child Network*⁵⁷ in *Nacionalno združenje za edukacijo malih otrok* (NAENCY), katerih avtorji opozarjajo tudi na nujnost povezovanja obeh kazalcev, to je števila otrok v oddelku in razmerja med številom odraslih ter otrok v oddelku. Primerjalni podatki kažejo, da so bila dejanska razmerja med otroki (starimi 4 leta) in odraslimi naslednja: na Finskem 7 : 1; Islandija 8 : 1, Norveškem 9 : 1.⁵⁸ Slovenija ima torej manj ugodno razmerje med

⁵³ Primerjalne podatke je treba interpretirati z veliko mero previdnosti. Kažejo pa na nekatere skupne zakonitosti: število otrok je precej manjše v oddelkih, v katere so vključeni otroci do 3. leta starosti (najpogosteje od 8 do 12); v oddelkih z otroki od tretjega leta starosti dalje pa je najpogosteje od 20 do 25 otrok (Marjanovič Umek in Fekonja Peklaj, 2008).

⁵⁴ Podatki so zbrani in združeni na osnovi s strani posameznih držav posredovanih odgovorov v vprašalnikih, ki so enaki za vse države, predšolska vzgoja v vrtcih pa je znotraj države in med državami raznolika ter sistemsko in organizacijsko razvejana.

⁵⁵ *Finnish National board of Education. Pre-primary education, 2009.*

⁵⁶ *Curriculum for the pre-school Lpfö 98, 2006.*

⁵⁷ *EC Child Network (Starting strong, 2001)* je izdelal sledeča priporočila za razmerje med številom otrok in odraslih v oddelkih:

- če so otroci stari manj kot 1 leto: 4 : 1;
- če so otroci stari od 1 do 2 let: 6 : 1;
- če so otroci stari od 2 do 3 leta: 8 : 1;
- če so otroci stari od 3 do 6 let: 15 : 1.

⁵⁸ Več v: *Key data on education in Europe, 2005*. Navedeni podatki veljajo za šolsko leto 2003/2004.

številom 4–letnih otrok in strokovnim delavcem v oddelku, kot npr. Finska, Islandija in Norveška.

V skladu z *Zakonom o vrtcih*⁵⁹ in *Pravilnikom o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje* (v nadaljevanju: *Pravilnik*)⁶⁰ mora imeti vzgojitelj izobrazbo, pridobljeno po študijskem programu za pridobitev izobrazbe najmanj prve stopnje, oziroma raven izobrazbe, pridobljene po študijskem programu, ki v skladu z zakonom ustreza izobrazbi najmanj prve stopnje, ustrezne smeri.⁶¹ V skladu s *Pravilnikom* je vzgojitelj predšolskih otrok lahko, kdor je končal višješolski ali visokošolski strokovni študijski program predšolska vzgoja. Vzgojitelj predšolskih otrok je lahko tudi, kdor je končal: univerzitetni študijski program in si pridobil strokovni naslov profesor ali univerzitetni študijski program s področja izobraževanja, umetnosti, humanističnih ved in družboslovja ali visokošolski strokovni ali univerzitetni študijski program iz socialnega dela in je opravil študijski program za izpopolnjevanje iz predšolske vzgoje. Ustrezno izobrazbo za pomočnika vzgojitelja ima, kdor je končal izobraževalni program srednjega strokovnega izobraževanja iz predšolske vzgoje ali ima zaključen četrti letnik gimnazije in opravljen izobraževalni program poklicnega tečaja predšolska vzgoja.⁶²

Svetovalni delavec mora imeti izobrazbo, pridobljeno po študijskih programih za pridobitev izobrazbe druge stopnje, oziroma raven izobrazbe, pridobljene po študijskih programih, ki v skladu z zakonom ustreza izobrazbi druge stopnje, ustrezne smeri in pedagoško izobrazbo. Organizator zdravstveno-higienskega režima in organizator prehrane morata imeti izobrazbo, pridobljeno po študijskih programih za pridobitev izobrazbe najmanj prve stopnje, oziroma raven izobrazbe, pridobljene po študijskih

⁵⁹ *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih*, 2008.

⁶⁰ *Pravilnik o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje*, 2005; *Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje*, 2009.

⁶¹ V šolskem letu 2007/08 je bilo v vrtcih zaposleno 118 svetovalnih in 156 drugih strokovnih delavcev (npr. organizatorji prehrane, organizatorji zdravstveno – higienskega režima, fizioterapevti itd.).

⁶² *Pravilnik o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje*, 2005; *Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje*, 2009.

programih, ki v skladu z zakonom ustreza izobrazbi najmanj prve stopnje ustrezne smeri.⁶³

Delež vzgojiteljev z visoko strokovno izobrazbo se v naših vrtcih od leta 1997/98 počasi zvišuje. V š. l. 2004/05 je bilo vrtcih zaposlenih 63 % vzgojiteljev s končano srednješolsko izobrazbo, 19 % vzgojiteljev z višjo izobrazbo in 16 % z visokošolsko izobrazbo. Ugodnejše pa je bilo stanje pri pomočnikih vzgojiteljev, saj je imelo v š. l. 2004/05 dokončano šolo za varuhe le še 12 % pomočnikov vzgojiteljev. V š. l. 2008/09 je imelo visoko strokovno izobrazbo ali univerzitetno izobrazbo le 35 % vzgojiteljev.⁶⁴

Primerjava stopnje izobrazbe, ki se zahteva za delo v vrtcu v drugih državah in pri nas, je otežena zaradi neenotnega sistema izobraževanja vzgojiteljev. Širše mednarodne primerjalne analize⁶⁵ pa vendarle kažejo, da v večini držav EU in OECD izobraževanje vzgojiteljev poteka na terciarni stopnji, bodisi v visokošolskih bodisi univerzitetnih programih. Izobraževanje traja od tri do štiri leta. V državah, ki imajo skupni vrtec (npr. Finska, Švedska, Norveška, Španija, Slovenija) je za vzgojitelje zahtevana terciarna stopnja izobrazbe, visokošolski strokovni ali univerzitetni študij, ne glede na to, s kateri starostni skupini otrok vzgojitelji delajo. Za razliko od Slovenije na Švedskem, Islandiji in v Španiji izvajajo izobraževanje vzgojiteljev na univerzitetni in ne na visokošolski strokovni ravni.

Med kazalce kakovosti sodi tudi velikost vrtca in velikost prostorov v vrtcu - neto zunanje in notranje igralne površine. V *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju*⁶⁶ je zapisano, da naj v posameznem objektu vrtca ne bo več kot 5 oddelkov (otroci se poznajo, bolj učinkovito komunicirajo in se družijo; počutijo se bolj varne, oblikujejo večjo medsebojno pripadnost), in da mora imeti vrtec najmanj 3 m² notranje igralne površine na otroka, in sicer za vse starosti otrok. Načrtovani cilji, tako na ravni količine kot kakovosti igralne površine, niso doseženi. Na to kažejo podatki, da je v javnih

⁶³ *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih*, 2008.

⁶⁴ *Podatki Statističnega urada Republike Slovenije*, 2010. Gre za stopnjo izobrazbe, ki so jo dosegali diplomanti starih programov. Z uvedbo bolonjskega študija pa so se navedene stopnje izobrazbe pretvorile v prvo in drugo stopnjo izobrazbe.

⁶⁵ Več v: *Key data on education in Europe, 1999/2000; 2005; Starting strong II. Early childhood education and care*, 2006.

⁶⁶ *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, 1995.

samostojnih vrtcih na voljo 16,7 m² igrišča na otroka⁶⁷ in 2,79 m² igralnice in dodatnih prostorov na otroka⁶⁸, kot tudi postopne spremembe ustreznega pravilnika, vselej pred uveljavitvijo določenih prostorskih normativov.⁶⁹

Pri novogradnjah, žal pa ne dovolj izrazito tudi pri prenovah starih vrtcev, je moč postopoma vse bolj prepoznati sporočilno in odprto gradnjo vrtcev, ki imajo tudi svojo lastno identiteto. Otrok s pomočjo prostora in v prostoru vstopa v aktiven odnos z okoljem; prostor in način, kako je le ta urejen, otroku daje možnosti za gibanje, socialne stike, izbiro prostora ter izbiro in menjavo dejavnosti, umik v zasebnost

Stanje na tem področju je v drugih državah težko ocenjevati, ker nam dostopni podatki tega preprosto ne omogočajo. Razloga, zakaj je temu tako, sta lahko dva, in sicer države ne predpisujejo prostorskih standardov in normativov za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje v vrtcih, temveč jih oblikujejo na lokalni ravni. Tovrstni podatki pa praviloma niso dostopni v angleškem jeziku. Zapišemo pa lahko, da npr. na Islandiji vrtci najpogosteje delujejo v stavbah, ki so za to posebej oblikovane in zgrajene ter ponujajo možnost oblikovanja dovolj velike zunanje igralne površine, ki zagotavlja od približno 30 do 40 m² prostora na posameznega otroka. V notranjih prostorih mora biti na posameznega otroka zagotovljenih 6,5 m² prostora.⁷⁰ Na Švedskem so vrtci precej različne velikosti: najmanjši imajo le od 1 do 2 oddelka, največji pa 7 ali 8 oddelkov

⁶⁷ *Pravilnik o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca*, 2000. Pravilnik v 8. členu določa, da mora igrišče meriti najmanj 15 m², izjemoma manj, če so v neposredni bližini vrtca zelene površine, ki jih je mogoče uporabiti za igro, in do njih vodi varna pot.

⁶⁸ *Podatki Statističnega urada Republike Slovenije*, 2010. Dodatni prostor lahko vrtec nameni za povečanje igralnic ali osrednjega prostora, v katerem lahko potekajo tudi gibalne dejavnosti oz. uredi več manjših dodatnih prostorov za dejavnosti otrok (*Pravilnik o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca*, 2000).

⁶⁹ *Pravilnik o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca*, 2000. V 19. členu je določil, da mora vrtec imeti praviloma 4m², vendar ne manj kot 3 m² notranje igralne površine na otroka (tj. igralnica, dodatni in osrednji prostor za dejavnost otrok). Isti pravilnik je določil, da morajo vrtci oz. lokalne skupnosti standard 3 m² notranje igralne površine na otroka vrtci zagotoviti najkasneje tri leta po začetku popolne uveljavitve zakona o osnovni šoli oz. tri leta od takrat, ko bodo vstopili v šolo vsi 6 letni otroci (tj. do 1. 9. 2006). Ta določba pa je s spremembo pravilnika leta 2005 in 2008 ta čas odmaknila na kasnejša leta. Predzadnja sprememba pravilnika je čas za uresničitev te določbe premaknila na 1. 9. 2010, če vrtci v določeni občini zaradi zagotovitve notranje igralne površine ne bi mogli sprejeti vseh vpisanih otrok in če lokalna skupnost nima zagotovljenih sredstev za ureditev prostorskih pogojev, ki jih določa pravilnik; pravilnik iz leta 2010 pa določa, da vrtci zagotovijo najmanj 2,35 m² notranje igralne površine na otroka najkasneje do 1. 9. 2012 in najmanj 3 m² notranje igralne površine na otroka do 1. 9. 2013.

⁷⁰ *The educational system in Iceland*, 2002.

(lahko tudi 1 ali 2 oddelka za šolske otroke za varstvo po šoli). Največji vrtec vključuje približno 100 otrok, vendar to ni pogosto. Bolj tipični so vrtci z od 3 do 4 oddelki in okoli 50 do 60 otroki.⁷¹ Že ti posamični podatki kažejo, da sta velikost objekta in prostorski normativ obravnavana kot pomembna kazalca, ki prispevata k nudenju boljših bivalnih, igralnih in učnih pogojev v vrtcu.

Predlagane rešitve o pogojih za izvajanje predšolske vzgoje

a) Optimalno število oddelkov v samostojnem vrtcu je trideset; od 6 do 8 oddelkov je optimalno število oddelkov v posameznem objektu, v katerem deluje samostojni vrtec. Vrtec pri osnovni šoli ne sme imeti več kot 9 oddelkov.

b) Doseči je potrebno že predpisano kvadraturu notranje igralne površine na posameznega otroka v vrtcu, in sicer 4 m² oziroma najmanj 3 m² na otroka.

c) Priporočila mednarodnih organizacij in analiza podatkov iz primerljivih evropskih držav, ki imajo skupni vrtec, o razmerju med številom otrok in odraslih v oddelku pokaže, da v Sloveniji še vedno ne moremo biti zadovoljni z normativi glede velikosti oddelkov in posledično z razmerji med številom otrok in odraslih v oddelku, zato je potrebno:

- V oddelek prvega starostnega obdobja vključiti največ 12 otrok in zagotoviti 9 ur dnevno razmerje 6:1 med številom otrok in odraslih v oddelku.
- V oddelek drugega starostnega obdobja vključiti največ 20 otrok in zagotoviti 6 ur dnevno razmerje 10:1 med številom otrok in odraslih v oddelku.

č) Zahtevana stopnja izobrazbe strokovnih delavcev v vrtcu.

- Zahtevana stopnja izobrazbe ostane tako za vzgojitelje, kot svetovalne delavce v vrtcu, nespremenjena. Glede na dejstvo, da velik del vzgojiteljev v vrtcu še nima končane prve stopnje izobrazbe, imajo pa bogate delovne izkušnje, bi kazalo s primernimi mehanizmi

⁷¹ Hwang, Broberg in Lamb, 1991.

vzpodbuditi njihovo dodatno izobraževanje in s tem povečati delež vzgojiteljev z dokončano prvo stopnjo izobrazbe.

- Zahtevana stopnja izobrazbe za ravnatelje vrtcev je končana prva ali druga stopnja izobrazbe.

- Zahtevana stopnja izobrazbe strokovnih delavcev v družinskem varstvu je enaka vsaj zahtevani zaključeni stopnji izobrazbe pomočnika vzgojitelja.

d) Normativ za svetovalne delavce v vrtcu je potrebno s 30 oddelkov zmanjšati na 20 vrtčevskih oddelkov na enega svetovalnega delavca. Proces svetovanja strokovnim delavcem v vrtcu in staršem v vrtec vključenih otrok ter pomoč otrokom v vrtcu je zaradi večjega vključevanja otrok iz socialno in kulturno manj spodbudnega okolja (v to smer so naravnani še dodatni mehanizmi, ki jih predlagamo) in otrok s posebnimi potrebami ter bolj pluralne ponudbe programov in večje raznolikosti dejavnosti vse bolj celovita in zahtevna.

4. 4 Financiranje vrtcev

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije⁷² so znašali javni izdatki (izdatki države in občine) za celotno formalno izobraževanje v % BDP v letih 2005: 5,67; 2006: 5,67; 2007: 5,19 in v letu 2008: 5,22; za predšolsko vzgojo⁷³ pa v letih 2005: 0,59; 2006: 0,62; 2007: 0,56 in v letu 2008: 0,49. V primerjavi z letom 2007 se je delež javnih izdatkov za formalno izobraževanje v BDP najbolj zmanjšal pri predšolski vzgoji, in sicer za 0,07 odstotne točke.

Financiranje vrtcev na lokalni in državni ravni v Sloveniji urejajo *Zakon o organizaciji in financiranju vrtcev* (1996), *Zakon o vrtcih* (1996) in *Spremembe in dopolnitve Zakona o vrtcih* (2008). Določeno je, da se vrtci financirajo iz javnih sredstev, sredstev ustanovitelja, plačil staršev ter donacij in drugih virov. Iz proračuna občine se vrtcem

⁷² Statistične informacije. *Izobraževanje*, 2010.

⁷³ Prikazani so le izdatki, povezani z izvajanjem programa za drugo starostno obdobje (ISCED 0), so pa vsi izdatki za izvajanje programov drugega starostnega obdobja v vrtcih pri šolah (*Statistične informacije. Izobraževanje*, 2010).

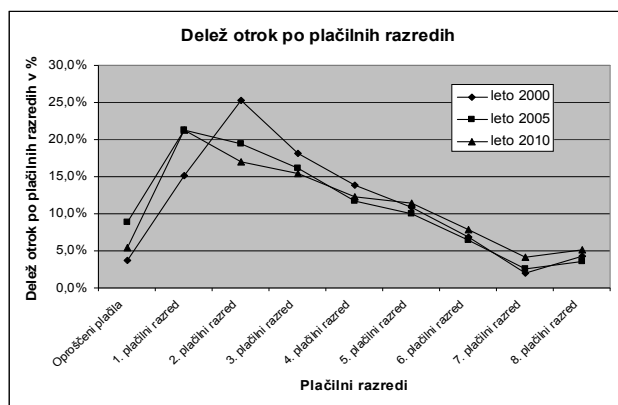
zagotavljajo sredstva v višini razlike med ceno programov⁷⁴ in plačilom staršev; sredstva za investicijsko vzdrževanje in sredstva za investicije v nepremičnine in opremo javnih vrtcev, lahko tudi za vrtece s koncesijo. Iz državnega proračuna se v skladu z normativi in standardi zagotavlja sredstva za oddelke v bolnišnicah, katerih dejavnost je namenjena območju države in polovico sredstev za plače in prejemke ter davke in prispevke za vzgojitelje v oddelkih vrtca, ki delujejo v drugih bolnišnicah, k delovanju katerih je dalo soglasje tudi ministrstvo, pristojno za predšolsko vzgojo; za oddelke predšolske vzgoje v zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, katerih ustanovitelj je država; plačilo višjih stroškov za oddelke, kjer se pri vzgojnem delu uporablja italijanski jezik oziroma kjer vzgojno delo poteka dvojezično, v slovenskem in madžarskem jeziku ter za oddelke otrok Romov; del sredstev za investicije v nepremičnine in opremo na narodno mešanih območjih. Leta 2008⁷⁵ je bilo določeno, da se iz državnega proračuna vrtcem zagotavljajo tudi sredstva za sofinanciranje plačil staršev, ki imajo v vrtec hkrati vključenega več kot enega otroka, in sicer v višini, ki je staršem določena kot plačilo za program vrtca, v katerega so vključeni mlajši otroci. Iz državnega proračuna se vrtcem zagotavlja tudi sredstva za sofinanciranje plačil staršev za otroka, ki je dopolnil starost treh let, v višini 50 % plačila, ki jim je v skladu z zakonom določeno kot plačilo za vrtec. Hkrati je bilo v prehodnih določbah določeno, da se sofinanciranje plačil staršev v višini 50 % uvede postopoma, in sicer v letu 2010 za otroke, ki so dopolnili starost petih let, v letu 2012 za otroke, ki so dopolnili starost štirih let in v letu 2014 za otroke, ki so dopolnili starost treh let. Kasneje je *Zakon o interventnih ukrepih zaradi gospodarske krize* najprej v letu 2009 odložil začetek sofinanciranja iz leta 2010 na 2011, nato pa še v letu 2010 iz leta 2011 na leto 2012. Deleži otrok, ki so bili vključeni v vrtec kot drugi otrok iz družine po uveljavitvi določila o sofinanciranju plačila staršev, ki imajo hkrati vključenega več kot enega otroka, so sledeči: v letu 2008 14,5%; v letu 2009 15,8%; do junija leta 2010 17,3 %.⁷⁶

⁷⁴ Cena programa vključuje stroške vzgoje, varstva in prehrane (*Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih*, 2008).

⁷⁵ *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih*, 2008.

⁷⁶ *Deleži otrok, ki so bili vključeni v vrtec kot drugi otrok iz družine*, 2010.

Plačila staršev ureja *Zakon o vrtcih* (1996) ter *Zakon o spremembah in dopolnitvah ZVrt* iz let 2000, 2003, 2008. Določeno je, da je osnova za plačilo staršev cena programa, v katerega je otrok vključen. Plačilo staršev določi občina na podlagi lestvice, ki starše razvršča v razrede, upošteva dohodek na družinskega člana v primerjavi s povprečno plačo na zaposlenega v R Sloveniji in upošteva premoženje družine. Kot premoženje se šteje vse premično in nepremično premoženje, s katerim razpolaga družina.⁷⁷ Starši, ki prejema denarno socialno pomoč po predpisih o socialnem varstvu, so oproščeni plačila. Podrobneje je plačilo staršev opredeljeno s *Pravilnikom o plačilih staršev za programe v vrtcih* (1996) in kasnejših spremembah pravilnika (1998, 2006) ter *Zakonom o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev* (2010), ki omogoča občinam, da na podlagi lestvice razvršča plačila staršev v posamezne plačilne razrede. V posameznem plačilnem razredu je določen odstotek plačila staršev. Lestvica ima osem plačilnih razredov: najnižje plačilo je plačilo v prvem plačilnem razredu, in sicer 10 %, najvišje pa je plačilo v osmem plačilnem razredu, in sicer 80 % cene programa (polno plačilo). Meje dohodkov (povprečni mesečni dohodek na osebo) za ugotavljanje višine plačila vrtcev oziroma uvrstitev v dohodkovni razred se z leti spreminjajo.

Slika 6 : Prikaz deležev otrok v plačilnih razredih v letih 2000, 2005, 2010

Opomba: leta 2000 je bil delež plačila staršev za prvi razred 15 % in ne 10 %, tako kot je bilo ostala leta.

Vir: Ministrstvo za šolstvo in šport.⁷⁸

⁷⁷ V *Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih* (2003) je podrobneje opredeljeno tisto, kar šteje kot premoženje skladno s področnim zakonom.

⁷⁸ *Analiza izvajanja Pravilnika o plačilih staršev za programe v vrtcih v letih 2000, 2005 in 2010, 2010.*

Kot je razvidno iz slike 6, je bilo vsa leta več kot 50 % otrok vključenih v prve tri plačilne razrede in razred, v katerem so oproščeni plačila.

Iz mednarodnih primerjav⁷⁹ je razvidno, da so v različnih državah za vrtce odgovorna različna resorna ministrstva s področja socialnega varstva, zdravstva, šolstva in da gre tudi za princip deljene odgovornosti, če gre za varstvene in edukacijske vrtce.

Odgovornost je deljena tudi na različne ravni politik: državno, regionalno in lokalna. V primerjanih državah je moč zaslediti trend decentralizacije, ki je utemeljena z večjo vpetostjo v lokalno okolje in bolj uspešnimi prilagoditvami potrebam staršev v posameznih okoljih. V večini držav EU gre za tri vire financiranja: javna sredstva, sredstva staršev in sredstva delodajalcev. Javna izdatki za predšolsko vzgojo so v državah EU gibljejo od 0,4 % do 1,0 % v BDP (povprečje 27 držav EU je 0,5 %) in so kar v nekaj državah precej višji kot v Sloveniji, npr. na Islandiji (1 %), Danskem (0,9 %), Švedskem (0,6 %), v Belgiji (0,7 %), Bolgariji (0,8 %).⁸⁰ Iz javnih sredstev so v vseh državah financirani edukacijski vrtci, torej vrtci za otroke od tretjega leta starosti dalje, precej nižji pa je delež javnih sredstev za varstvene vrtce, npr. v Veliki Britaniji so zasebni vrtci financirani le iz zasebnega sektorja. Razlike v organiziranosti vrtcev se kažejo tudi v plačilih staršev za vrtec, ki so med seboj težko neposredno primerljiva, saj starši v vrtcih plačujejo različne dele programov oziroma različne usluge. V edukacijskem vrtcu npr. v Franciji, starši plačujejo le prehrano, pri tem je upoštevana socialna lestvica; v Angliji imajo iz javnih sredstev brezplačno zagotovljeno določeno število ur programa, in sicer 15 ur/tedensko 38 tednov letno⁸¹; na Finskem je za starše brezplačna priprava na šolo. V varstvenem vrtcu starši v vseh državah plačujejo vse elemente programa, seveda upoštevajoč dohodke in premoženje staršev. V skupnem vrtcu je npr. na Švedskem za starše brezplačna vključenost otrok v vrtec od 4. leta starosti do vstopa v šolo, in sicer 525 ur letno oziroma 3 ure tedensko. Brezplačnih vrtcev (izvajanje kurikula, prehrana, varstvo ...) za vse starše otrok vseh starosti (od zaključka porodniške do vstopa v šolo)

⁷⁹ Več v: *Early childhood education and care in Europe: Tackling social and cultural inequalities*, 2009; *Financiranje vrtcev v državah EU. Primerjalni pregled*, 2007.

⁸⁰ Podatki veljajo za leto 2006 in so vzeti iz publikacije *Early childhood education and care in Europe: Tackling social and cultural inequalities* (2009). Na nekatere metodološke težave pri izračunu podatka za Slovenijo smo že opozorili.

⁸¹ *Free early learning for three and four year olds*, 2009.

nismo zasledili v nobeni od primerjanih držav. Deleži plačila staršev so med državami precej različni in znašajo največ od 10 % do 30 % cene programa, pri čemer se v zadnjih desetih letih v večini držav močno prizadevajo, da bi delež plačila staršev znižali in ga omejili z določenim najvišjim deležem oziroma zneskom.⁸² Primerjave o deležu plačila predšolske vzgoje v povprečno bruto plači v državah OECD⁸³ kažejo, da je delež v bruto plači od npr. 6 % v Španiji in na Švedskem, 8 % na Danskem in Finskem, 19 % na Portugalskem, 29 % na Nizozemskem in največ, 34 % v Franciji. Primerljiva analiza za slovenske otroke pokaže, da je v Sloveniji vzpostavljena ena najvišjih stopenj progresivnosti plačil staršev za predšolsko vzgojo v vrtcu (višja je le v Franciji in Švici) ter da so dejanska plačila slovenskih staršev v povprečju nižja od povprečja plačil v državah OECD, medtem ko je za starše s povprečnim ter nadpovprečnim osebnim dohodkom dejansko plačilo staršev v Sloveniji med najvišjimi.⁸⁴

Predlagane rešitve za financiranje vrtcev

V ozadju predlaganih rešitev je upoštevano dejstvo, da med pomembne cilje predšolske vzgoje v Sloveniji sodi dvig deleža v vrtec vključenih otrok, starih tri leta in več. Vendar zgolj doseganje tega cilja ni zadostno, če je povezano z nižanjem že dosežene kakovosti v vrtcih oziroma ne zadostnim spodbujanjem razvoja področja. Pri predlaganih rešitvah se sledi nekaterim v uvodu zapisanim načelom tudi s predlogom vsaj deloma namensko ciljanega financiranja, ki v večji meri upošteva značilnosti konkretnega vrta/konkretnih vrtcev in otrok, ki so vključeni v vrtec/vrtce.

a) V predhodnih poglavjih zapisane systemske rešitve (npr. tuji jezik eno leto pred vstopom v šolo; dodatne ure za slovenščino kot tuji jezik za neslovenske otroke, materinščino za otroke, katerih materinščina ni slovenščina, dodatno učenje govora za otroke iz socialno in ekonomsko šibkega okolja) zahtevajo dodatna javne izdatke za predšolsko vzgojo v vrtcih. Predlagano ciljno razporejanje sredstev pomeni, da npr.

⁸² *Early childhood education and care in Europe: Tackling social and cultural inequalities*, 2009; *The cost and funding of services for young children*, 1995. Medsebojne primerjave niso v celoti zanesljive, saj vse cene programov ne vključujejo enakih stroškov.

⁸³ Več v: Immervoll in Barber, 2005; Pristavec-Đogić, 2006.

⁸⁴ Analizo je opravilo Računsko sodišče Republike Slovenije. Podatki, ki veljajo za leto 2005 (za otroke, stare do 3 let), kažejo, da je najvišje možno plačilo staršev za predšolski vzgojo 30,9 % bruto povprečne plače proizvodnega delavca. Več v: *Revizijsko poročilo o zagotavljanju predšolske vzgoje v letih od 2003 do 2006*, 2007. Analiza je narejena za otroke, stare od 2 do 3 let.

vrtec, v katerem je velik delež otrok, ki prihajajo iz socialno in kulturno nesposobnega okolja, dobi dodatna javna sredstva za izvajanje dejavnosti, ki so potrebna za dodatno učenje govora. Država tudi zagotovi financiranje programov v vseh bolnišničnih oddelkih v celoti, pri čemer dovoljuje fleksibilni normativ za oblikovanje oddelka, ki je povezan s starostjo otrok (lahko tudi mlajši šolski otroci) in njihovo boleznijo.

b) Prednost pri vključitvi v vrtec imajo poleg otrok s posebnimi potrebami tudi otroci, ki prihajajo iz socialno – ekonomsko manj spodbudnega okolja in prejemajo socialno denarno pomoč, če so jih starši vpisali v vrtec.

c) Plačila staršev. Pri določanju deleža cene programov, ki ga plačajo starši, je treba v največji možni meri slediti pravični razporeditvi staršev v plačilne razrede. Potrebno je zagotoviti preglednost in stabilnost pri ugotavljanju premoženja staršev otrok, vključenih v vrtec in popraviti oziroma spremeniti lestvico plačilnih razredov. Možnosti sta dve:

- Pri sedaj veljavni osem stopenjski lestvici plačilnih razredov je potrebno ustrezno prilagoditi meje razredov oziroma prehodov med njimi ter zmanjšati progresivnosti plačevanja za starše s povprečnimi in nadpovprečnimi dohodki.
- Oblikovati lestvico z manjšim številom razredov, ki bo odpravila zgoraj navedene pomanjkljivosti, pri tem pa ohranila 80 % plačila cene programa kot najvišji delež plačila staršev.

č) Starši so pri plačilu vrtca za drugega oziroma vsakega naslednjega otroka, vključenega v vrtec, deležni ugodnosti. Za drugega ali vsakega naslednjega otroka plačajo 50 % cene programa, upoštevajoč razporeditev v plačilni razred.

Za celovito razumevanje zasnove vrtcev je treba brati tudi besedilo predstavljeno v poglavju o otrocih s posebnimi potrebami in poglavju o ugotavljanju in zagotavljanju kakovosti v vzgoji in izobraževanju in o zasebnem šolstvu.

Nastajanje zasnove

Zasnovo predšolske vzgoje v vrtcih je pripravila *Področna strokovna skupina za vrtce* (PSS za vrtce) v sestavi red. prof. dr. Ljubica Marjanovič Umek (predsednica), doc. dr. Urška Fekonja Peklaj, doc. dr. Andreja Hočevnar, izr. prof. dr. Jurka Lepičnik Vodopivec, in v začetni fazi oblikovanja osnovnih predlogov rešitev tudi doc. dr. Nada Turnšek. PSS za vrtce je aprila 2009 imenovala *Nacionalna strokovna skupina za pripravo Bele knjige o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (NSS).

Članice PSS za vrtce so ob upoštevanju izsledkov novejših domačih in tujih raziskav s področja predšolske vzgoje v vrtcih in mednarodnih primerjalnih analiz o vrtcih ter veljavnih konceptualnih in zakonskih rešitev pripravile predlog ključnih problematik, o katerih bi bili potrebni ponovni razmisleki, dopolnitve in posodobitve ali spremembe. O evidentiranih problematikah je oktobra 2009 potekala razprava z ravnateljicami in ravnatelji na *XV. Strokovnem srečanju ravnateljic in ravnateljev vrtcev v Portorožu*. Izkazalo se je, da je o nekaterih pomembnih vprašanjih in problematikah pre/malo podatkov, zato je PSS za vrtce načrtovala in januarja 2010 izvedla dve raziskavi, v kateri je vključila vse slovenske vrtce. Pripravila je *Vprašalnik za jezike v vrtcu* in *Vprašalnik o organizaciji dela in vrtčevskih programih*. Svoja stališča in izkušnje so posredovale ravnateljice in ravnatelji, vzgojiteljice in vzgojitelji ter starši v vrtce vključenih otrok obeh starostnih skupin.

PSS za vrtce je prve osnutke rešitev usklajevala z drugimi področnimi skupinami, in sicer s PSS za načela v vzgoji in izobraževanju, PSS za jezik v izobraževanju; PSS za izobraževanje učiteljev in strokovno skupino za finance in regionalizacijo.

O osnutkih rešitev je maja 2010 potekala razprava v kabinetu ministra in nato še na upravnem odboru Skupnosti vrtcev. Preko UO Skupnosti vrtcev so bili osnutki rešitev posredovani v vrtce in v mesecu juniju je PSS za vrtce prejela pisne pripombe, predloge, pobude iz vseh 10 regijskih aktivov Skupnosti vrtcev.

PSS za vrtce je na osnovi vseh zbranih kritičnih pripomb in vprašanj oblikovala predlog rešitev za predšolsko vzgojo v vrtcih, ki ga je posredovala v obravnavo in potrditev na NSS junija 2010. Sledila je redakcija besedila in predstavitev ter obravnava predlogov rešitev na *XVI. Strokovnem srečanju ravnateljic in ravnateljev vrtcev v Portorožu* (oktobra 2010).

Končna oblika besedila je bila pripravljena po pridobljenih recenzijah, ki so jih posredovale dr. Zlatka Cugmas, dr. Tina Kavčič in dr. Mojca Kovač Šebart.

Literatura

- Amerijck, G. (2009). *France: Main types of Earlychildhood Education and Care services for children beloww school age*. Bruselj: Universite libre de Bruxelles.
- Analiza izvajanja Pravilnika o plačilih staršev za programe v vrtcih v letih 2000, 2005 in 2010. Interno gradivo* (2010). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS.
- Andersson, B. E. (1992). Effects of day-care on cognitive and socioemotional competence of thirteen years-old Swedish schoolchildren. *Child Development*, 63, 20–36.
- Aplikacije PŠV – prosta mesta. Interno gradivo* (2010). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS.
- Burchinal, M. R., Roberts, J. E., Riggins, R., Zeisel, S. A., Neebe, E. in Bryant, D. (2000). Relating quality of center-based child care to early cognitive and language development longitudinally. *Child Development*, 2, 339–357.
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (1995). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS.
- CESifo DICE Report 3/2005. Childcare services* (2010). Pridobljeno 5. 10. 2010 z: <http://www.cesifo-group.de/pls/guestci/download/CESifo%20DICE%20Report%202005/CESifo%20DICE%20Report%203/2005/dicereport305-db6.pdf>
- Curriculum for the pre-school Lpfö 98* (2006). Stockholm: AB Danagards Grafinska.
- Deleži otrok, ki so bili vključeni v vrtec kot drugi otrok iz družine. Interno gradivo* (2010). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS.
- Dolanc, A. (1970). Varstvo in vzgoja predšolskih otrok. V: *Osnovna šola na Slovenskem 1869 – 1969* (zbornik) (str. 663 – 693). Ljubljana: Slovenski šolski muzej.
- Early childhood education and care in Europe: Tackling social and cultural inequalities* (2009). Bruselj: Eurydice.
- Financiranje vrtcev v državah EU. Primerjalni pregled. Interno gradivo* (2007). Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- Finnish National board of Education. Pre-primary education* (2009). Pridobljeno 13. 1. 2009 z: http://www.oph.fi/english/education/pre-primary_education.
- Free early learning for three and four year olds* (2009). Pridobljeno 15. 12. 2009 z: http://www.direct.gov.uk/en/Parents/Preschooldevelopmentandlearning/NurseriesPlaygroupsReceptionClasses/DG_10013534.
- Grginič, M. (2006). *Porajajoča se pismenot*. Domžale: Izolit.
- Hočevar, A. (2009). Strokovne dileme v zvezi z zakonsko rešitvijo instituta varuhinje predšolskih otrok. *Sodobna pedagogika*, 5, 86–108.
- Hwang, C. P., Broberg, A. in Lamb, M. E. (1991). Day care for young children in Sweden. V: E. C. Melhuish in P. Moss (ur.), *Day care for young children. International perspectives* (str. 75–101). London, New York: Routledge.
- Immervoll, H. in Barber, D. (2005). *Can parents afford to work? Childcare costs, tax-benefit policies and work incentives*. Pariz: OECD.

- Kaga, Y, Bennett, J. in Moss, P. (2010). *Caring and learning together. A cross-national study on the integration of early childhood care and education with education*. Pariz: UNESCO.
- Key data on education in Europe* (1999/2000). Bruselj: Evropska komisija.
- Key data on education in Europe* (2005). Bruselj: Evropska komisija.
- Key data on education in Europe* (2009). Bruselj: Evropska komisija.
- Key data on teaching languages* (2008). Bruselj: Eurydice.
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaptation*. New York: Oxford University Press.
- Lamb, M. E. (1997). Nonparental child care: Context, quality, correlates. V: W. Damon, I. E. Siegel in K. A. Reninger (ur.), *Handbook of child psychology: Vol 4. Child Psychology in Practice* (str. 73–134). New York: Wiley.
- Loeb, S., Fuller, B., Kagan, S. L. in Carrol, B. (2004). Child care in poor communities: Early learning effects of type, quality, and stability. *Child Development*, 75 (1), 47–65.
- Marjanovič Umek, L. (ur.) (2001). *Otrok v vrtcu. Priročnik h kurikulu za vrtce*. Maribor: Založba Obzorja.
- Marjanovič Umek, L. in Fekonja, U. (2006). Učinek vrta na otrokov govorni razvoj: slovenska vzdolžna študija. *Sodobna pedagogika*, 57(5), 44–64.
- Marjanovič Umek, L. in Fekonja Peklaj, U. (2008). *Sodoben vrtec: možnosti za otrokov razvoj in učenje*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Marjanovič Umek, L. in Fekonja Peklaj, U. in Bajc, K. (2005). *Pogled v vrtec*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Marjanovič Umek, L., Fekonja Peklaj, U., Hočevar, A., Lepičnik Vodopivec, J. in Turnšek, N. (2009). *Organizacija predšolske vzgoje in programi v vrtcu. Interno gradivo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Marjanovič Umek, L., Fekonja Peklaj, U., Hočevar, A., Lepičnik Vodopivec, J. in Turnšek, N. (2009). *Jezik v vrtcu. Interno gradivo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Marjanovič Umek, L., Fekonja, U., Kavčič, T. in Poljanšek, A. (2002). *Kakovost v vrtcih*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Marjanovič Umek, L., Zupančič, M., Fekonja, U. in Kavčič, T. (2003). Kurikulum za vrtce: učinki na področju komunikacije in socialnoemocionalnega razvoja otrok. *Sodobna pedagogika*, 54(5), 48–73.
- NICHD Early Child Care Research Network (1996). Characteristics of infant child care. Factors contributing to positive caregiving. *Early Childhood Research Quarterly*, 11(3), 296 – 306.
- NICHD Early Child Care Research Network (1999). Child outcomes when child care center classes meet recommended standards for quality. *American Journal of Public Health*, 89, 1072 – 1077.
- NICHD Early Child Care Research Network (2000). The relation of child care to cognitive and language development. *Child Development*, 71, 960–980.
- Nursery and childcare funding* (2010). Pridobljeno 18. 12. 2010 z: http://www.towerhamlets.gov.uk/lgsl/851-900/888_early_years_and_childcare/nursery_and_childcare_funding.aspx
- OECD Family Database* (2010). Pridobljeno 14. 10. 2010 z: <http://www.oecd.org/els/social/family/database>.

- Olson, D. R. in Torrance, N. (ur.) (1996). *The handbook of education and human development. New models of learning, teaching and schooling*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell Publishers Inc.
- Pavlič, S. (1984). Razvoj predšolskih ustanov na Slovenskem: 1834 – 1918. *Šolska kronika. Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete*, 17, 37 – 52.
- Pižorn, K. (ur.) (2009). *Učenje in poučevanje dodatnih jezikov v otroštvu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Podatki Statističnega urada Republike Slovenije* (2009). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Podatki Statističnega urada Republike Slovenije* (2010). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Podlesek, A., Marjanovič Umek, L. in Fekonja Peklaj, U. (2010). *Izračuni o deležih otrok, vključenih v vrtec, glede na izobrazbo njihovih staršev*. Neobjavljeno gradivo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Pravilnik o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje* (2005). Uradni list Republike Slovenije, št. 75/2005.
- Pravilnik o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca* (2000). Uradni list Republike Slovenije, št. 73/2000.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in kadrovskih pogojih za opravljanje dejavnosti predšolske vzgoje* (2009). Uradni list Republike Slovenije, št. 77/2009.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca* (2005). Uradni list Republike Slovenije, št. 75/2005.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca* (2008). Uradni list Republike Slovenije, št. 76/2008.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o normativih in minimalnih tehničnih pogojih za prostor in opremo vrtca* (2010). Uradni list Republike Slovenije, št. 47/10.
- Pristavec-Đogić, M. (2006). *Financiranje predšolske vzgoje v EU. Primerjalni pregled. Interno gradivo*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- Revizijsko poročilo o zagotavljanju predšolske vzgoje v letih od 2003 do 2006* (2007). Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije.
- Saksida, I. (2010). Pismenost (naj)mlajših – dileme, vprašanja, izzivi. *Sodobna pedagogika* 61(1), 66–87.
- Seznam vrtcev in varuhov predšolskih otrok na domu* (2010). Pridobljeno 4. 10. 2010 z: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/doc/Seznam_varuhov_predsolskih_otrok_na_domu.doc
- Starting strong. Early childhood education and care* (2001). Pariz: OECD.
- Starting strong II. Early childhood education and care* (2006). Pariz: OECD.
- Statistične informacije. Izobraževanje* (1999). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Statistične informacije. Izobraževanje* (2002). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

- Statistične informacije. Izobraževanje* (2005). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Statistične informacije. Izobraževanje* (2006). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Statistične informacije. Izobraževanje* (2007). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Statistične informacije. Izobraževanje* (2008). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Statistične informacije. Izobraževanje* (2009). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Statistične informacije. Izobraževanje* (2010). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Statistične informacije. Predšolska vzgoja in izobraževanje v vrtcih – končni podatki* (2010). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Število oddelkov v vrtcih. Interno gradivo.* (2010). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS.
- The cost and funding of services for young children* (1995). Bruselj: European Commission Network on Childcare and other Measures to Reconcile Employment and Family Responsibilities.
- The educational system in Iceland* (2002). Reykjavik: Ministry of Education, Science and Culture.
- The European Union statistics on income and living conditions (EU-SILC)* (2008). Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- Tumšek, N. (2002). Stališča in pogledi vzgojiteljic na vzgojo in novi predšolski kurikulum – nekaj rezultatov preskusne faze raziskovanja. *Sodobna pedagogika*, 3, 70–92.
- Zakon o vrtcih* (1996). Uradni list Republike Slovenije, št. 12/1996.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih* (2003). Uradni list Republike Slovenije, št. 78/2003.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih* (2008). Uradni list Republike Slovenije, št. 25/2008.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o vrtcih (ZVrt-B)* (2003). Uradni list Republike Slovenije, št. 78/2003.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o vrtcih (ZVrt-D)* (2008). Uradni list Republike Slovenije, št. 25/2008.
- Zupančič, M. in Kavčič, T. (2007). *Otroci od vrtca do šole: razvoj osebnosti in socialnega vedenja ter učna uspešnost prvošolcev*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Zupančič, M. in Kavčič, T. (2006). The age of entry into high-quality preschool, child and family factors, and development outcomes in early childhood. *European Early Childhood Education Research Journal*, 14(1), 91–111.
- Wertsch, J. W. (1997). *Vygotsky and the social formation of mind*. Cambridge, MA, London: Harvard University Press.
- Working for inclusion: an overview of European Union early years services and their workforce. Briefing on the Working for Inclusion research findings* (2010).

Pridobljeno 5. 11. 2010 z:

http://www.childreninscotland.org.uk/docs/WFI_Res_Briefing_Jan10.pdf